

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Lukáš Cimburek

Postavení osoby omezené ve svéprávnosti
v civilním soudním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Postavení osoby omezené ve svéprávnosti v civilním soudním řízení* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Pardubicích dne 24. 6. 2018

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce JUDr. Kláře Hamuřákové, Ph.D. za její odbornou pomoc a čas, který mi věnovala.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
ÚVOD	6
1 ZÁKLADNÍ MODELY PŘÍSTUPU SPOLEČNOSTI K OSOBÁM DUŠEVNĚ NEMOCNÝM	8
1.1 MODEL MEDICÍNSKÝ	8
1.2 MODEL SOCIÁLNÍ	9
1.3 MODEL PRÁVNÍ TERAPIE	9
2 POSTAVENÍ OSOBY POSUZOVANÉ V ŘÍZENÍ O SVÉPRÁVNOSTI	11
2.1 ŘÍZENÍ O SVÉPRÁVNOSTI	11
2.1.1 Zahájení řízení.....	13
2.1.2 Průběh řízení se zaměřením na osobu posuzovanou.....	16
2.1.2.1 Aktivní legitimace osoby omezené na svéprávnosti.....	16
2.1.2.2 Právo a povinnost být zastoupen	18
2.1.2.3 Právo být slyšen a právo účasti na řízení.....	20
3 PROCESNÍ ZPŮSOBILOST A JEJÍ ZKOUMÁNÍ.....	26
3.1 ZKOUMÁNÍ PROCESNÍ ZPŮSOBILOSTI FYZICKÝCH OSOB V ŘÍZENÍ	27
3.1.1 Procesní způsobilost, neboli jedna z podmínek řízení	27
3.1.2 Postup soudu při nedostatku procesní způsobilosti.....	28
3.1.3 Překážka řízení spočívající ve ztrátě procesní způsobilosti.....	29
3.1.3.1 Kritika ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ.....	29
3.2 PROCESNÍ ZPŮSOBILOST OSOBY OMEZENÉ VE SVÉPRÁVNOSTI	32
3.2.1 Rozsudek o omezení svéprávnosti a jeho vliv na procesní způsobilost	33
3.2.1.1 Přímý zásah do procesní způsobilosti výrokem omezujícího rozsudku.....	34
3.2.2 Procesní způsobilost osoby omezené ve svéprávnosti ve vztahu k § 64 a 65 ObčZ	36
4 ZASTOUPENÍ OSOBY PROCESNĚ NEZPŮSOBILÉ V ŘÍZENÍ.....	39
4.1 ZÁKONNÉ ZASTOUPENÍ OSOBY OMEZENÉ VE SVÉPRÁVNOSTI	39
4.1.1 Zvláštní postup povinného zastoupení opatrovníkem dle § 23 OSŘ	40
4.1.2 Osoba opatrovníka a jeho oprávnění a povinnosti.....	42
4.2 ZASTOUPENÍ OSOBY OMEZENÉ VE SVÉPRÁVNOSTI AD HOC OPATROVNÍKEM.....	43
4.3 KOLIZE ZÁJMŮ OPATROVNÍKA A OPATROVANCE	45
4.4 NEČINNOST OPATROVNÍKA	47
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	51
ABSTRAKT	55
SUMMARY	56
KLÍČOVÁ SLOVA.....	57
KEY WORDS.....	58

Seznam použitých zkratek

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

ObčZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ESLP – Evropská soud pro lidská práva

ÚS – Ústavní soud České republiky

NS – Nejvyšší soud České republiky

EÚLP – Evropská úmluva o lidský právech

ČSR – Česká socialistická republika

ČR – Česká republika

OSN – Organizace spojených národů

Úvod

Již preambule Ústavy České republiky ve své programově-manifestační fázi deklaruje, že jedním ze základních cílů našeho národa je rozvoj České republiky, jakožto společenství svobodných a rovných občanů, zejména s ohledem na nedotknutelnost jejich základních lidských práv, kterými jsou především důstojnost a svoboda. Jedním z nevýraznějších zásahů do výše zmiňovaných hodnot představuje právě institut omezení svéprávnosti.

Stát zásah do svéprávnosti ospravedlňuje zájmem na ochraně osob stížených duševní poruchou, které nejsou schopny samostatně právně jednat. S tím souvisí i nezbytné ustanovení opatrovníka, jehož povinností je hájit a zastupovat zájmy této osoby.

V České republice v relativně nedávné době nabyt účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který do jisté míry změnil pohled na postavení a omezování duševně nemocných osob v českém právním řádu. Tato změna spočívá především v nemožnosti plně zbavit osobu způsobilosti právně jednat rozhodnutím soudu. Následky této hmotněprávní rekodifikace českého soukromého práva mají přesah i do úpravy procesní.

Skutečnost, že jsem měl v rodině osobu trpící Alzheimerovou chorobou, mne vedlo ke zvýšenému zájmu o danou problematiku z pohledu procesního práva. Cílem mé diplomové práce je analýza procesní právní úpravy postavení osob, jež limituje její duševní zdraví ve schopnosti samostatně právně jednat, se zaměřením na osobu ve svéprávnosti omezenou.

Uvedené téma je částečně ve stínu postavení osob nezletilých, kterým je věnována převážná část odborné literatury. Osoby omezené ve svéprávnosti jsou v tomto směru dle mého názoru opomíjeny, a to především v oblasti práva procesního.

Při zpracování diplomové práce proto vycházím především z komentářové literatury, doplněnou o odborné monografie, odborné články a judikaturu českých i zahraničních soudů.

Při zpracování diplomové práce se zaměřuji především na analýzu současné právní úpravy, a to zejména na vliv nového občanského zákoníku na procesní způsobilost a zastoupení účastníka v civilním soudním řízení. Stěžejním tedy bude recentní objektivní výkladový cíl, tj. význam právní úpravy pro její adresáty.

Položená výzkumná otázka spočívá ve stanovení rozsahu procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti, a to jak v průběhu samotného řízení, tak k okamžiku jeho zahájení. Druhá výzkumná otázka dále směřuje na zastoupení této osoby v civilním řízení, respektive zda-li právní úprava efektivně upravuje zastoupení osoby omezené ve svéprávnosti, se zaměřením na možnou nečinnost a rozpory mezi zástupcem a zastoupeným.

Diplomovou práci je členěna na čtyři kapitoly. Úvodní část se věnuje základním metodám přístupu společnosti k osobám duševně nemocným, neboť přístupy společnosti k osobám duševně nemocným se výrazně promítají do jednotlivých právních úprav. Druhá kapitola je zaměřena na řízení o svéprávnosti, zejména na aktivní legitimaci osoby omezené ve svéprávnosti, její zastoupení v řízení a právo být slyšen a účasti na řízení. Jelikož právě rozsudek vyneseny v rámci tohoto řízení má zásadní vliv na právní postavení dané osoby. Na tuto kapitolu naváže stěžejní část diplomové práce, která bude pojednávat o procesní způsobilosti, kdy klíčové bude právě vymezení procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti. V závěru práce se věnuji zastoupení, jelikož právě tento institut je s danou problematikou velmi provázán. V rámci čtvrté kapitoly se tedy zaměřím na zákonné zastoupení a zastoupení na základě rozhodnutí soudu. Klíčové bude zejména řešení případného sporu mezi opatrovníkem a opatrovaným, případně jeho nečinnost.

1 Základní modely přístupu společnosti k osobám duševně nemocným

Přístup společnosti k osobám duševně nemocným se vlivem přirozeného vývoje společnosti a jejích hodnot měnil. Modelů přístupu k lidem s duševním onemocněním je mnoho. V současné době rozeznáváme dva základní modely, tj. model medicínský a model sociální. Tyto dva základní modely dále doplňuje ještě třetí model, model právní terapie.

1.1 Model medicínský

Model medicínský, nebo též individuální, klade důraz na medicínu a psychologii. Pomocí těchto věd se snaží člověka s duševní poruchou přizpůsobit požadavkům společnosti.¹ Člověk trpící duševní poruchou je považován za osobu s vadou či disfunkcí, který z paternalistického a protektorského postoje potřebuje při rozhodování nutně pomoc jiných.² „Člověk s postižením je vnímán jako pasivní a závislý „objekt klinických zákroků“, jako příjemce pomoci, profesionální expertízy a dominance, který není schopen se sám rozhodovat.“³

Dominantní roli při rozhodování o člověku s duševní poruchou, například v rámci zásahu do způsobilosti právně jednat, má odborník. Medicínský model opomíjí ostatní faktory (společenský, ekonomický, politický), za což je často kritizován. Zásahy do integrity a práv jedince jsou ospravedlnitelné zájmem společnosti nad kontrolou lidí s duševní poruchou, kteří jsou z pohledu medicínského nebezpeční pro ostatní.⁴ Ačkoli je medicínský model v právu nepřijatelný⁵, řada soudních rozhodnutí v řízení o omezení svéprávnosti jsou důkazem opaku. K přečeňování znaleckých posudků se vyjádřil i sám Ústavní soud ve svém nálezu II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007. Ústavní soud v nálezu kritizuje postup soudů nižšího stupně, především v jejich rezignaci přistupovat ke každému jednotlivému případu individuálně a nekritičnosti k závěrům znaleckých posudků, které přímo naznačovaly, jak by měl soud rozhodnout.

¹ MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 33

² KRHUTOVÁ, Lenka. *Teorie a modely zdravotního postižení. Sociální práce*, 2010, roč. 10, č. 4, s. 54

³ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 35

⁴ Tamtéž

⁵ dle čl. 81 a čl. 82 by měli soudy rozhodovat nestranně a nezávisle, znalecký posudek či odborné vyjádření jsou pouze podkladem pro rozhodnutí

1.2 Model sociální

Z kritiky medicínského modelu vzešel v 70. letech dnes dominantní model sociální.⁶ Postižení, potažmo duševní porucha, není vadou v jednotlivci, ale v neschopnosti společnosti zohlednit potřeby jednotlivce.⁷ Jednotlivec je vlivem nastavení společnosti sociálně vyloučen. Společnost není schopna systémově jedinci pomoci, a přitom naopak vytváří další společenské bariéry.⁸ Úloha práva v modelu sociálním je přizpůsobit právní řád potřebám postižených osob, aby nadále nedocházelo k jejich vyloučení. Odstranění sociálních bariér nelze však pouze formou právní úpravy. Významný vliv má i vzdělání a nastavení sociální politiky státu.⁹ Stát má tak aktivní povinnost, zasadit se o odstraňování těchto společenských překážek, a to především s ohledem na respektování důstojnosti a rovnosti práv občanů. Lidé se zdravotním postižením nejsou pouze pasivní, neschopní samostatně se rozhodovat, jak tomu je v modelu zdravotním, ale s ohledem na lidskoprávní úmluvy a důstojnost by měli mít právo sami vyjádřit svůj názor.¹⁰

Sociální model se promítl do i současné úpravy řízení o svéprávnosti, kdy soud je vždy povinný zhlédnout, popřípadě vyslechnout posuzovaného (§ 38 ZŘS), a tím mu umožnit vyjádřit se v řízení. Model medicínský by zmíněnou úpravu nepřipustil. V oblasti omezování způsobilosti právně jednat klade sociální model důraz na co nejmenší zásah do přirozených práv, zachování co největší míry autonomie a využívání podpůrných opatření při narušení schopnosti osoby právně jednat.¹¹

1.3 Model právní terapie

Současná právní úprava vychází z modelu sociálního, od 90. let 20. století však pozorujeme vzestup nového mezioborového směru. Je jím právní terapie neboli *therapeutic jurisprudence* od profesorů práva a psychologie Bruce Winicka a Davida Wexlera.¹² Právní terapie se více zaměřuje na samotnou roli práva z terapeutického hlediska. Právo může být nenahraditelným terapeutickým činitelem, potažmo terapeutickým nástrojem.¹³ V tom spočívá

⁶ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 36

⁷ OLIVER, Michael. *Understanding Disability: from Theory to Practice*. Basingstone: Macmillan, 1996, s. 32

⁸ KRHUTOVÁ: *Teorie a modely...*, s. 55

⁹ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 37

¹⁰ DHIR, Aaron A.. Human Rights Treaty Drafting through the Lens of Mental Disability: The Proposed International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity with Disabilities. *Stanford Journal of International Law*, 2005, č. 4, s. 196

¹¹ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 38

¹² MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 39

¹³ WEXLER, David B.. Putting Mental Health into Mental Health Law: Therapeutic Jurisprudence. *Law. & Human Behaviour*, 1992, vol. 16, s. 27 - 38

odlišnost právní terapie, nezaměřuje se na definici duševní nemoci či postižení, ale zkoumá roli práva z psychologického hlediska.¹⁴

Jak již bylo zmíněno, právní terapie je multioborová. Dle právní terapie mohou mít terapeutické účinky nejen právní normy hmotného a procesního práva, ale především osoby účastnící se řízení, tj. soudce či advokát. Například v řízení o omezení svéprávnosti by měl soudce být aktivní, uvědomit si roli a následky svých činů, neboť nepřímo mohou mít vliv na duševní poruchu osoby.¹⁵ V opačném případě může u duševně nemocných osob docházet ke ztrátě důvěry v soudce, právníky a právní systém obecně.¹⁶

Základem pro právní terapii byla a stále je politická a sociální změna pohledu na duševně nemocné lidi. Právní terapie je v souladu s řadou již závazných mezinárodních smluv o ochraně lidských práv a svobod osob duševně nemocných, který garantují osobám duševně nemocných nezczizitelná základní lidská práva, jako je právo na spravedlivý proces nebo ochrana svobody proti svévolné deprivaci.¹⁷

¹⁴ MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš: *Člověk s duševním postižením...*, s. 39

¹⁵ MATIAŠKO, Maroš. *Právní terapie: soudce sociálním pracovníkem?* [online] viaiuris.cz, 13. 8. 2008 [cit. 5.1.2018] Dostupné na <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=232>>.

¹⁶ BRUCE, J Winick. Therapeutic Jurisprudence and the Civil Commitment Hearing. *Journal of Contemporary Legal Issues*, 1999, vol. 10, s. 44

¹⁷ BRUCE, J. Winick. Therapeutic Jurisprudence and the Treatment of People with Mental Illness in Eastern Europe: Construing International Human Rights Law. *New York Law School Journal of International & Comparative Law*, 2002, s. 544

2 Postavení osoby posuzované v řízení o svéprávnosti

Nový občanský zákoník, ve stínu společenského vývoje, klade důraz na člověka a jeho přirozená práva. Projevem této ideje spatřujeme i v institutu omezení svéprávnosti. Účelem zásahu soudu do způsobilosti právně jednat není ochrana společnosti, ale především ochrana zájmů dotčeného člověka.¹⁸ Pouze a jedině duševní porucha, který není jen přechodná a má za následek neschopnost člověka právně jednat, může být důvodem pro omezení svéprávnosti soudem.¹⁹ Na hmotněprávní úpravu nového občanského zákoníku navazuje zákon o zvláštním řízení soudním, doplňující její procesně právní aspekty. Konečné znění zákonů v oblasti práv duševně nemocných osob, bylo značně ovlivněno přijetím Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“). V souladu s Úmluvou implementovala Česká republika její stěžejní části do nového občanského zákoníku, například podpurná patření při narušení schopnosti zletilého právně jednat.²⁰

V následující podkapitole nastíním specifika řízení o omezení svéprávnosti, které je upravené v části druhé, hlavě první zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

2.1 Řízení o svéprávnosti

Jak již bylo v úvodní kapitole nastíněno, omezit svéprávnost a zasahovat do některých podpurných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, náleží do výlučné soudní jurisdikce (§ 56 ObčZ). Zásah veřejné moci do způsobilosti právně jednat je velice citlivou otázkou, na kterou je kladen daleko větší tlak z hlediska právní jistoty a spravedlivého procesu ve smyslu ustanovení čl. 6 odst. 1 EÚLP. Bylo by rozporu s těmito hodnotami, pokud by se připustilo o svéprávnosti rozhodovat správní orgán či rozhodčí soud.²¹

Místní příslušnost je obecně upravena v § 4 ZŘS. Místně příslušný je obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení koná. K vymezení obecného soudu osoby se subsidiárně použije ustanovení § 85 OSŘ. Obecným soudem je soud, v jehož obvodu má osoba bydliště, a nemá-li bydliště, je obecným soudem soud, v jehož obvodu se zdržuje (§ 85 odst. 1 OSŘ). Nově lze místní příslušnost určit i s ohledem na místo trvalého pobytu osoby. Jedná se o tzv.

¹⁸ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 434

¹⁹ Tamtéž, s. 442

²⁰ MPSV. *Úvodní zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením* [online] mpsv.cz, září 2011 [cit. 5. 1. 2018]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/files/clanky/28419/Zprava_CR_o_plneni_Umluvy_CZ.pdf>. s. 19

²¹ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník...*, s. 440

zbytkové ustanovení, použije se pouze v řízeních, kde zákon ve zvláštní části nestanoví jinak.
22

Řízení o svéprávnosti zakotvuje ve zvláštní části ZŘS speciální úpravu místní příslušnosti. Ustanovení § 34 ZŘS stanoví, že místně příslušný je obecný soud toho, o jehož svéprávnosti se rozhoduje. Na první pohled se jedná o úpravu obdobnou té z obecné části. Vůle zákonodárce byla nicméně předejít možným sporům o místní příslušnost, a to především z důvodu, že řízení o svéprávnost lze zahájit i bez návrhu, případně statním orgánem, zdravotním ústavem nebo třetí osobou. Již za těchto okolností je zřejmé, že není možné vyloučit návrh, který není plně v zájmu osoby posuzované. Zakotvením speciální úpravy se předejde případným nesrovnalostem, zdali je řízení opravdu v zájmu osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje.²³

Věta druhá § 34 ZŘS stanoví výjimky ze speciální úpravy místní příslušnosti shora uvedené. Úprava míří na situace, kdy je osoba umístěna bez svého souhlasu ve zdravotním ústavu nebo v zařízení sociálních služeb, tzv. detenci. Za těchto okolností je místně příslušný soud, v jehož obvodu je tento ústav. Charvát k tomuto dodává, že zřejmě pouze relativní trvalosti založí místní příslušnost dle komentovaného ustanovení.²⁴

Vůli zákonodárce byla snaha o úpravu místní příslušnosti tak, aby rozhodoval vždy soud co nejbližší posuzovanému²⁵, zákon tak upravuje institut přenesení příslušnost v ustanovení § 5 ZŘS. Příslušný soud převede svoji příslušnost pouze pokud to je v zájmu osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje. Jedná se o výjimku ze zásady *perpetuatio fori* (trvání příslušnost). Místně a věcně příslušný soud je ten, který byl příslušný v prvním stupni v době zahájení řízení.²⁶ Institut přenesení příslušnosti sleduje především účel a povahu řízení o omezení svéprávnosti. Občanský zákoník klade nově povinnost maximálně každé tři roky přezkoumat omezující rozsudek (§ 59 ObčZ), či kdykoli bezodkladně změnit nebo zrušit rozhodnutí z důvodu změny okolností (§ 60 ObčZ). Z velké většiny tak bude docházet k opětovnému přezkoumání rozhodnutí, okolnosti významné pro určení místní příslušnosti se

²² LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 6

²³ KOKEŠ, Marian. In MACKOVÁ, Alena, MUŽIKÁŘ, Radovan a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016, s. 87-88

²⁴ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 122

²⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta, PŘIBYLOVÁ, Jana. In ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kolektiv. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 57

²⁶ WIPPLINGEROVÁ, Miroslava, ZAHRAVNÍKOVÁ, Radka, SPURNÁ, Kristýna. *Zvláštní řízení soudní*. 2. opravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 22

však mohou v meziobdobí změnit (změna bydliště, ...). Zákon tak umožňuje soudu přenést místní příslušnost usnesením na jiný věcně příslušný soud.²⁷

2.1.1 Zahájení řízení

Řízení o svéprávnosti lze ve spojení ustanovení § 13 odst. 1 a § 35 ZŘS, zahájit i ex offo. Zákon explicitně v § 13 odst. 1 ZŘS ukládá soudu povinnost takto učinit, dozví-li se o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení o svéprávnosti. Skutečnosti se soud nejčastěji dozví z vlastní činnosti, od jiných soudů či správních orgánů, nebo na základě podnětu. Podnět k zahájení řízení může podat každá fyzická a právnická osoba. Je povinností soudu se následně s jednotlivými podněty vypořádat a posoudit, zdali se jedná o podnět nebo návrh na zahájení řízení.²⁸ Pokud soud shledá skutečnosti k zahájení řízení ex offo, učiní tak usnesením, které doručí účastníkům do vlastních rukou. Proti usnesení o zahájení řízení není přípustné odvolání (§ 13 odst. 3 ZŘS).

Nejčastěji však bude řízení zahájeno na základě návrhu. Návrh lze učinit rovněž ústně do protokolu (§ 14 ZŘS). K návrhu je aktivně legitimovaný každý, kdo má právní osobnost. Zákon klade nad míru obecných náležitostí návrhu (§ 42 OSŘ, § 79 OSŘ) povinnost navrhovatele uvést, z jakých skutkových a právních skutečností považuje návrh za důvodný a že užití mírnějších a méně omezujících opatření není možné (§ 35 odst. 2 ZŘS). V případě, že návrh neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo je nesrozumitelné či neurčité, vyzve soud usnesením navrhovatele k doplnění podání, případně usnesením podání odmítne (§ 43 OSŘ).

Čuhelová správně upozorňuje, že právní úprava řízení v ZŘS nepožaduje k podání návrhu prokázání naléhavého právního zájmu.²⁹ Za účelem obrany proti bezdůvodným, někdy až šikanózním, návrhům je tedy soud oprávněn navrhovateli, s výjimkou státních orgánů a zdravotního ústavu, uložit povinnost předložit lékařskou zprávu o duševním stavu posuzované osoby. Ustanovení je převzato z právní úpravy řízení platné do 31. 12. 2013.³⁰ Možnost soudu požadovat předložení lékařské zprávy sleduje legitimní cíl, leč je pro navrhovatele nešťastné. Lékařská zpráva o duševním stavu podléhá lékařskému tajemství. V současné právní úpravě je pro navrhovatele prakticky nemožné, bez součinnosti posuzované osoby, získat lékařskou zprávu zákonnou cestou. Je nutné připomenout, že se jedná o fakultativní, nikoli obligatorní

²⁷ LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 8-9

²⁸ LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 21

²⁹ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 283

³⁰ WIPPLINGEROVÁ, ZAHRADNÍKOVÁ, SPURNÁ: *Zvláštní řízení...*, s. 34

náležitostí návrhu. Soud přistoupí k uložení lékařské zprávy pouze jeli to nezbytné.³¹ Ke stejnému názoru dospěla i ustálená soudní praxe. Městský soud v Praze ve svém usnesení ze dne 8. prosince 1964, sp. zn. 6 Co 651/64 uvedl toto „*Je dáno uvážení soudu, zda zvolí či nezvolí postup podle § 186 odst. 2 o. s. ř., tj. že uloží navrhovateli, pokud jím není státní orgán nebo zdravotnické zařízení, aby do přiměřené lhůty předložil lékařské vysvědčení o duševním stavu vyšetřovaného s tím, že soud řízení zastaví, nebude-li vysvědčení předloženo. Soud nebude požadovat předložení lékařského vysvědčení tam, kde by se zdál podle okolností případu takový požadavek zbytečným, nebo když by jiné okolnosti nasvědčovaly tomu, že je v obecném zájmu, aby řízení bylo provedeno (kde by např. mohlo dojít k ohrožení života či zdraví jiných osob).*“ Nepředložením lékařské zprávy se navrhovatel vystavuje možnosti rozhodnutí o zastavení řízení (§ 35 odst. 2 ZŘS), proti kterému je však možné podat odvolání. K zastavení řízení nedochází automaticky, dle usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29. 9. 2011, sp. zn. 23 Co 439/2011 „*není možné ve smyslu ust. § 186 odst. 2 o.s.ř. přistupovat k zastavení řízení tam, kde by byly splněny podmínky pro to, aby po takovémto zastavení řízení soud zahájil obdobné řízení o způsobilosti k právním úkonům i bez návrh...“.*

Nutno podotknout, že řízení je ovládáno zásadou vyšetřovací. Stát zde vyjadřuje svůj veřejný zájem na úpravě práv a povinnosti osoby duševně nemocné.³² Ústavní soud ČR výše uvedené judikaturní závěry obecných soudů podpořil v nedávně publikovaném nálezu ze dne 11. července 2017, sp. zn. IV.ÚS 4260/16-1, ve kterém se vyjádřil ve smyslu, že „*obecný soud nemůže své povinnosti přenášet na navrhovatele postupem podle § 35 odst. 2, věty druhé, z.ř.s. a vyhýbat se tak formalisticky skrze uložení povinnosti předložit lékařskou zprávu meritornímu rozhodnutí“.*

Zákon umožňuje uložit povinnost předložit lékařskou zprávu pouze navrhovateli, nikoli osobě podávající podnět dle § 13 ZŘS. Z těchto důvodů je nutné, aby soud ve svém rozhodnutí jednoznačně stanovil povahu podání, případně poskytl osobě podávající náležitou součinnost, v souladu se zásadou vyšetřovací. V případě pochybností o duševním stavu posuzované osoby se nejvhodnější jeví postup dle § 43 odst. 1 OSŘ, případně obstarání lékařské zprávy samotným soudem v dikci ustanovení § 114a odst. 2 písm. c) OSŘ.³³

Zvláštnímu postavení se těší státní orgány a zdravotní ústav. Po těchto institucích nelze, jak již bylo naznačeno, požadovat předložení lékařské zprávy. K návrhu je aktivně legitimováno rovněž státní zastupitelství, jehož k tomu opravňuje § 8 ZŘS. Státní

³¹ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 56

³² ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 6

³³ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 126

zastupitelství sleduje veřejný zájem státu na daném řízení, bez ohledu na to, zdali se ho řízení přímo dotýká či nikoli.³⁴ Státní zastupitelství se tak může ocitnout ve dvou zcela odlišných pozicích. Buď do řízení kdykoli po jeho zahájení vstoupí nebo samo iniciuje zahájení řízení. Pokud pouze vstoupilo, má postavení zvláštního procesního subjektu. Státní zastupitelství je v takovém řízení oprávněno ke všem úkonům, které může vykonat účastník řízení, pokud nejde o úkony, které může vykonat jen účastník právního vztahu (§ 35 odst. 2 OSŘ). Z tohoto důvodu je také nepřipustné, aby státní zastupitelství disponovalo řízením, jelikož není účastníkem.³⁵ Naopak právní úprava nesporného řízení taxativně stanoví, která řízení mohou být zahájena na návrh přímo státní zastupitelství. Zmíněnou pravomocí je státní zastupitelství nadáno i v řízení o svéprávnosti. Pokud tak učiní, je státní zastupitelství v řízení navrhovatelem, tudíž mu přísluší vykonávat práva účastníka řízení.³⁶

V odborné literatuře se různí názory ohledně možnosti podat návrhu na zahájení řízení zdravotním ústavem, respektive zdali musí mít zdravotní ústav právní osobnosti či nikoli. Charvát je zastáncem směru, které vyžaduje, aby zdravotní zařízení právní osobnost mělo.³⁷ Vychází především z ustálené soudní judikatury, a to ze stanoviska Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 1. 1979, sp. zn. Cpj 160/1976, které uvádí „*Nebylo by však důsledné přiznávat způsobilost být účastníkem řízení takovému zdravotnickému útvaru, jemuž by pak nebylo možné ve smyslu ustanovení § 191 odst. 2 o.s.ř. uložit, aby nahradil újmy vzniklé podáním zjevně bezdůvodného návrhu*“.³⁸ Ustanovení § 191 odst. 2 o.s.ř., ve znění účinném do 31.12.2013, umožňovalo uložit navrhovateli, v případě zjevně bezdůvodného návrhu, povinnost nahradit újmy vzniklé řízením vyšetřovanému, jeho zástupci, opatrovníkovi pro řízení a státu. V ZŘS se od náhrady újmy, ve smyslu dřívější úpravy,³⁹ upustilo. Tímto nelze opominout ustanovení § 24 ZŘS, které umožňuje uložit náhradu nákladů navrhovateli, pokud jeho návrh naplňuje znaky svévolného a zcela bezúspěšného uplatňování práva.

Opačného závěru je Kovářová Kochová, která shledává stanovisko Nejvyššího soudu ČSR za překonané a především v přímém rozporu s § 19 OSŘ.⁴⁰ S tímto názorem lze souhlasit. Zákon v ustanovení § 19 OSŘ výslovně stanovuje, že „*způsobilost být účastníkem*

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 44/2004

³⁵ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 43

³⁶ JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 44

³⁷ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 124

³⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 1. 1979, sp. zn. Cpj 160/1976

³⁹ V dřívější právní úpravě újma v sobě zahrnovala jak náhrada vzniklých nákladů v rámci řízení, ale rovněž i škodu vzniklou v souvislosti s podáním návrhu srov. DOLEŽÍLEK, Jirí. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1411

⁴⁰ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 60

řízení má ten, kdo má právní osobnost; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává“. Pokud tedy zákon výslovně umožňuje podat návrh rovněž zdravotnímu ústavu (§ 35 odst. 1 ZŘS), je poté bezpředmětné ve spojení s ustanovením § 19 OSŘ návrh odepřít, pouze s odkazem na skutečnost, že nemá právní subjektivitu. Bohužel praxe soudů velmi často zastává názor prezentovaný Charvátlem, tj. odepírá právo zdravotním ústavům bez právní osobnosti podat návrh na zahájení řízení.

Poslední aktivně legitimovanou osobou k podání návrhu na zahájení řízení, v případě návrhu na zrušení nebo změnu rozhodnutí, je i ten, komu byla svéprávnost omezena (§ 35 odst. 3 ZŘS). Zákon za splnění podmínek věty druhé daného ustanovení může aktivní legitimaci osobě omezené ve svéprávnosti upřít, pouze však na 6 měsíců.

2.1.2 Průběh řízení se zaměřením na osobu posuzovanou

Řízení o svéprávnosti upravuje postup soudu vůči osobám, které mají být na své svéprávnosti omezeny, ale též osob již omezených, zejména v souvislosti s návrhem na zrušení nebo změnu rozhodnutí. Stěžejní dokument, zaručující ochranu práv posuzované osoby, nejen v samotném řízení, je Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením. Tato Úmluva byla přijata Valným shromážděním OSN 13. 12. 2006, přičemž vstoupila v platnost 3. 5. 2008. Úmluva je základním lidskoprávním dokumentem v oblasti osob se zdravotním postižením, ať již duševně či fyzicky. K ratifikaci smlouvy ze strany ČR došlo dne 28. 9. 2009.⁴¹

2.1.2.1 Aktivní legitimace osoby omezené na svéprávnosti

Osoba omezená ve svéprávnosti je vždy aktivně legitimovaná k podání návrhu na zrušení nebo omezení rozhodnutí. K tomuto úkonu je oprávněn sám, nevyžaduje se nutně souhlas či součinnost opatrovníka.⁴² Zákon tak výslovně činí v § 35 odst. 3 ZŘS, zároveň však stanoví dvě podmínky, tj. opakované zamítnutí návrhu soudem a nelze-li očekávat zlepšení jeho stavu, za jejichž kumulativního naplnění je možné toto právo osobě omezené ve svéprávnosti omezit.

Ustanovení se dostává do kolize s ústavně zaručeným právem svobodného přístupu k soudu uvedeného v čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Každé řízení o svéprávnosti musí být také v souladu s čl. 6 odst. 1 Úmluvy spravedlivé.⁴³

⁴¹ KÚHNOVÁ, Eva. Zdravotní postižení v kontextu českého a evropského antidiskriminačního práva. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 15, s. 533

⁴² ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 113

⁴³ Viz. rozhodnutí ESPL ze dne 27. března 2008 ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05

Účelem kritizovaného ustanovení je vůle zákonodárce chránit soudy před zneužíváním podání ze strany osob omezených ve svéprávnosti. Lze souhlasit s kritikou, že ustanovení ponechává značný prostor pro uvážení soudů, které se může blížit až případné nepřezkoumatelnosti jejich rozhodnutí, což hraničí se svévolným postupem soudu, v rozporu se základními právy na spravedlivý proces.⁴⁴ Zákonodárci nelze upřít snahu o řešení množství až kverulantských podáních, leč nešťastně. Za problematické neshledávám, na rozdíl od kritiků, splnění podmínky opakovaného zamítnutí návrhů. Neurčité právní pojmy jsou prostředkem dotváření obsahu právní normy interpretací,⁴⁵ doslovný výklad je dle autora nevhodný s ohledem na vysokou míru individuálnosti jednotlivých případů. Nezbytné je ustanovit soudem znalce, který na základě svých odborných znalostí stanoví, zdali lze očekávat zlepšení stavu osoby omezené ve svéprávnosti, případně povahu podání.⁴⁶ Až po odborném stanovisku znalce je soud schopen posoudit, zdali došlo ke kumulativnímu splnění podmínek.

Tzv. odnětí aktivní legitimace je časově limitované, nejdéle na 6 měsíců od právní moci rozhodnutí. Minulá právní úprava umožňovala odepření aktivní legitimace až na 1 rok.⁴⁷ Rozhodnutí nikterak neomezuje aktivní legitimaci ostatních osob podat návrh na změnu nebo zrušení rozhodnutí. Ustanovení míří pouze na osoby omezené ve svéprávnosti, ostatním právo upřít nelze.⁴⁸

Odepření aktivní legitimace osobě omezené ve svéprávnosti je velice citlivé téma, ke kterému by se mělo přistupovat obzvlášť obezřetně. Odepřít zákonem aktivní legitimaci osobě, o které se jedná, je na hraně ústavně zaručených práv, především, pokud se tak činí pouze vůči této osobě.⁴⁹ Vůči šikanózním návrhům třetích osob by soud zřejmě postupoval skrze ustanovení § 35 odst. 2 ZŘS a vyžádal si případně lékařskou zprávu. V tomto směru jsem zastáncem názoru, že podávání nedůvodných návrhů musí alespoň částečně kolidovat s duševní poruchou, která vedla k omezení svéprávnosti. Za jiných okolností by rozhodnutí soudu o odepření aktivní legitimace kolidovalo s Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením a Listinou základních práv a svobod, konkrétně ústavně zaručeným

⁴⁴ KOKEŠ, Marian. In MACKOVÁ, Alena, MUZIKÁŘ, Radovan a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 90

⁴⁵ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2011, s. 113

⁴⁶ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 126

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ BÍLÝ, Martin. In SVOBODA, Karel a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 85

⁴⁹ KOKEŠ, Marian. In MACKOVÁ, Alena, MUZIKÁŘ, Radovan a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 90

právem přístupu k soudu. Někteří kritici považují za vhodné soudu právo zasahovat do aktivní legitimace plně odejmout,⁵⁰ vhodnější se jeví určitá forma součinnosti osoby omezené ve svéprávnosti s opatrovníkem. Například slovenská právní úprava od tohoto institutu naprosto upustila.⁵¹ Ústavní soud v základu neshledal ustanovení protiústavní, avšak upozornil na možnou svévoli soudu si věc odebráním aktivní legitimace ulehčit.⁵²

Nejasný je i postup soudu v případě návrhu na změnu či zrušení rozhodnutí, pokud ho podá osoba, které byla aktivní legitimace dočasně odňata. Soud by měl zřejmě návrh odmítnout, nikoli řízení zastavit postupem dle § 104 OSŘ, jelikož se nejedná v případě aktivní legitimace o procesní podmínku řízení a nedostatek procesní způsobilosti, jakožto procesní podmínka odstranitelná, nemůže vést k zastavení řízení.⁵³

2.1.2.2 Právo a povinnost být zastoupen

Přijetím zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, došlo v oblasti zastoupení v řízení k významným změnám. Dřívější úprava v ustanovení § 187 odst. 1 OSŘ, ve znění účinném do 31.12.2012, umožňovala posuzované osobě zvolit si zmocněnce, až pokud tak neučinil, byl mu ustanoven opatrovník soudem. Tato úprava nikterak nereflektovala skutečnost, že osoba stížená duševní poruchou nemusela být už při volbě zmocněnce úkonu schopna.⁵⁴ Zároveň procesně právní úprava nedostatečně chránila posuzovaného, který mohl být listivě donucen k udělení plné moci.⁵⁵ Ustanovení o zastoupení v řízení o svéprávnosti je jedním z nejdůležitějších garantů procesně právní ochrany posuzované osoby, za těchto okolností zákonodárce upustit od této koncepce a nově soud jmenuje opatrovníka vždy. Jmenování opatrovníka nemá vliv na právo posuzovaného zvolit si i přesto svého zmocněnce.⁵⁶ Svoboda hovoří o výrazném posílení právního postavení posuzovaného a odklon od dosavadní praxe, která upřednostňovala zastoupení hmotněprávním opatrovníkem.⁵⁷

Zvolení zmocněnce je výsostné právo posuzovaného, naopak opatrovníka jmenuje soud zpravidla osobu příbuznou nebo blízkou. Není-li možné jmenovat někoho jiného, je jmenován

⁵⁰ Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center. *Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy základních práv č. 8* [online] llp.cz, 2008. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na <http://llp.cz/wp-content/uploads/08_rizeni_o_zpusobilosti_k_pravnim_ukonum.pdf>, s. 10

⁵¹ Ustanovení § 231 – 251 zákona č. 161/2015 Z. z., Civilný mimosporový poriadok

⁵² Nález Ústavní soudu ČR ze dne 13. 12. 2017, sp. zn. II.ÚS 2630/07

⁵³ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 57

⁵⁴ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 128

⁵⁵ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 59

⁵⁶ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv: *Zákon o zvláštních...*, s. 119

⁵⁷ SVOBODA, Karel. Zastoupení v řízení o navrácení svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, č. 6, 2014, s. 218

opatrovníkem advokát. Advokát je povinen hájit zájmy a vůli svého klienta, ačkoli je stížen duševní poruchou. S tím souvisí i speciální přístup ke klientu, a to především v oblasti komunikace.⁵⁸ S ohledem na postavení opatrovníka, hájící práva a zájmy opatrovance, je zcela nepřijatelné jmenovat opatrovníkem zaměstnance téhož soudu. Takto ustanovení opatrovník nebude ze svého podřízeného postavení vůči soudu zárukou náležitého zastupování opatrovance.⁵⁹

K samotné odpovědnosti za volbu jak zmocněnce, tak opatrovníka, se vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 194/11: „*Pokud má účastník řízení svého zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a za jeho konkrétní kroky v řízení tento účastník sám. Pokud však opatrovníka, coby zástupce účastníka řízení, ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Má přitom povinnost zprostit opatrovníka jeho funkce, pokud zjistí, že opatrovník svoji funkci v řízení buďto nevykonává fakticky vůbec, anebo zcela nedostatečně (jako v posuzovaném případě). Postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován nedostatečně činný opatrovník, je nepřijatelným formalismem, který ve svém důsledku popírá právo zastoupeného účastníka na spravedlivé řízení*“.⁶⁰ Ačkoli Ústavní soud svým nálezem zdůrazňuje odpovědnost soudu za účinné zastoupení jím ustanoveného opatrovníka, řada neziskových organizací opakovaně upozorňuje na nízkou efektivnost. Jedná se především o opatrovníky ustanovené z řad advokátů.⁶¹

Ani z řad příbuzných nemůže soud jmenovat opatrovníka bez dalšího. Soud by měl náležitě zvážit jednotlivé osoby blízké, především s ohledem na jejich možný zájem na samotném řízení. K tomuto je použitelné stanovisko NS Cpj 160/76, které zdůraznilo za nevhodné jmenovat opatrovníkem osobu, která podala podnět k zahájení řízení.⁶² Charvát doplňuje, že osoba opatrovníka by měla zároveň mít určité morální i odborné kvality.⁶³

Zákon výslovně neupravuje, zdali je nutné jmenovat osobě omezené na svéprávnosti jiného procesního opatrovníka, pokud jí byl již ustanoven dřívějším rozhodnutím opatrovník

⁵⁸ TOMIŠKOVÁ, Helena. Právní úprava a etika zastupování lidí s duševní poruchou In QUIP - Společnost pro změnu. *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. 2. vydání. Praha: QUIP - Společnost pro změnu, 2008, s. 54

⁵⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05

⁶⁰ Srov. např. rozhodnutí ESPL ze dne 26. února 2002 ve věci Pereira proti Portugalsku, č. 44872/98; rozhodnutí ESPL ze dne 10. ledna 2003 ve věci Czekalla proti Portugalsku, č. 38830/97

⁶¹ Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center. *Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy základních práv č. 8* [online] llp.cz, 2008. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na <http://llp.cz/wp-content/uploads/08_rizeni_o_zpusobilosti_k_pravnim_ukonum.pdf>, s. 14

⁶² ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv: *Zákon o zvláštních...*, s. 120

⁶³ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 128

hmotněprávní. Daná problematika byla předmětem diskuzí již za účinnosti staré právní úpravy řízení o způsobilosti k právním úkonům, kdy povinné zastoupení bylo upraveno v § 187 odst. 1 OSŘ. Odborná literatura ke staré právní úpravě se přikláněla k závěru, že posuzovaný má být zastoupen zákonným zástupcem, případně hmotněprávním opatrovníkem mu ustanoveným v předcházejícím řízení.⁶⁴

Jak již bylo konstatováno, též účinná právní úprava ukládá soudu povinnost vždy jmenovat posuzovanému opatrovníka pro řízení o svéprávnosti, nicméně odborná společnost na povinné zastoupení opatrovníkem pohlíží rozlišně. V rámci přezkumu rozhodnutí, na základě kterého došlo k omezení svéprávnosti a zároveň k ustanovení hmotněprávního opatrovníka, se dříve ustanovený hmotněprávní opatrovník považuje v souladu s § 6 odst. 1 ZŘS za účastníka řízení, neboť v rámci přezkumu se jedná o rozsahu jeho opatrovnických práv a povinností. S ohledem na tuto skutečnost je nezbytné posuzovanému bezvýjimečně ustanovit vždy procesního opatrovníka, ačkoli byl posuzovanému ustanoven opatrovník hmotněprávní.⁶⁵ Ke stejnému závěru dospěl i Svoboda, který opírá své argumenty o starší judikaturu (především rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1977, Cpj 160/76). Dle Svobody zákonná úprava řízení o svéprávnosti nestanovuje odlišný postup v případě, že má osoba hmotněprávního opatrovníka, tudíž je nezbytné vždy ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 ZŘS procesního opatrovníka ustanovit.⁶⁶

Změna postoje odborné společnosti koresponduje se zvýšeným zájmem ochrany práv posuzovaného a celkově snahy umožnit osobě projevit svoji vůli, třebaže je stížena duševní poruchou.

2.1.2.3 Právo být slyšen a právo účasti na řízení

Jak již bylo v úvodu podkapitoly nastíněno, přijetím Úmluvy o právech osob zdravotně postižených, se Česká republika zavázala přijmout odpovídající opatření, posilující ochranu práv osob zdravotně nemocných. V oblasti zásahů do právní způsobilosti staví posuzovaného jednotlivce do středu dění, s respektem k jeho osobě a jím vyslovené vůli.⁶⁷

Na rozdíl od dřívější právní úpravy, soud s určitými výjimkami posuzovaného v průběhu řízení vždy vyslechne, minimálně však zhlédne. Osobní kontakt soudu s posuzovaným je jedním ze stěžejních aspektů, ovlivňující následné soudní rozhodnutí ve

⁶⁴ Viz DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 1401

⁶⁵ HROMADA, Miroslav, ŠÍMA, Alexander. Praktické otázky omezování svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 122 srov. rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 13 Co 188/2015; rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 8 Co 2017/2014

⁶⁶ SVOBODA, Karel: *Zastoupení v řízení...*, s. 218

⁶⁷ Čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením

věci samé. Evropský soud pro lidská práva v řadě rozhodnutí namítal procesní pochybení v případech, že soud rozhodne bez osobního kontaktu s posuzovaným.⁶⁸

Nejčastěji bude k osobnímu kontaktu docházet prostřednictvím výslechu posuzovaného. Výslech nemusí nutně probíhat pouze při jednání, jeli to účelné, může být výslech proveden i mimo jednání. Účelem je zjistit vůli posuzovaného, umožnit osobě vyjádřit se k návrhu, případně poučit ho o možnosti zvolit si svého zástupce. Soud musí při výslechu zohlednit formu dorozumívání, a to s ohledem na individuální zdravotní stav posuzovaného.⁶⁹

Zákon stanoví pouze dva případy, kdy může soud upustit od výslechu posuzovaného. Prvním případem je absolutní nemožnost provedení výslechu. Šínová za příklad uvádí stav tzv. vegetativního kóma⁷⁰, kdy člověk nereaguje na podněty okolí. Upustit od výslechu může soud také, pokud výslechem hrozí způsobení zdravotní újmy posuzovanému. Čuhelová a Pondikasová se k druhému případu upuštění od výslechu staví kriticky. Argumentuje, že člověku nezpůsobuje újmu samotný výslech, nýbrž možnost zásahu do jeho ústavně garantovaných práv. Nová koncepce umožňuje tyto negativní dopady na zdraví posuzovaného eliminovat.⁷¹ S tímto lze jen částečně souhlasit. Je nesporné, že řízení o svéprávnosti je založeno na zcela nové koncepci, která více sleduje chráněné zájmy posuzované osoby. Nelze však vyloučit velice specifické případy, kdy je vhodné od výslechu z důvodu obavy o zdraví posuzovaného upustit.⁷² Řízení o svéprávnosti by mělo svým průběhem brát obzvlášť zřetel na zdraví posuzovaného. Zneužití zabraňuje možnost posuzovaného trvat na svém výslechu, bez ohledu na jiné okolnosti. Pokud posuzovaný projeví svobodně svojí vůli, musí být vyslechnut vždy. Soud se v každém případě musí minimálně pokusit o provedení výslechu, výsledek soud co nejvěrněji zaznamená. To dopadá i na případy, pokud reálně hrozí zdravotní újma posuzovanému. Z těchto důvodů musí soud upravit řízení takovým způsobem, aby hrozící zdravotní újmu co nejvíce eliminoval.⁷³ To však neznamená, že soud by neměl náležitě odůvodnit, proč nedošlo k výslechu. K neprovedení výslechu by mělo docházet až ze zcela výjimečných důvodů. Soud je povinen nezávisle zhodnotit jednotlivé důkazy, a nikoli a

⁶⁸ Např. rozhodnutí ESPL ze dne 22. ledna 2013 ve věci Lashin proti Rusku, č. 33117/02

⁶⁹ KOKEŠ, Marian. In MACKOVÁ, Alena, MUZIKÁŘ, Radovan a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 92

⁷⁰ ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 60

⁷¹ ČUHELOVÁ, Kateřina, PONDIKASOVÁ, Tereza. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv: *Zákon o zvláštních...*, s. 124

⁷² Např. úzkost posuzovaného při styku s cizí osobou, obava ze zhoršení psychického stavu

⁷³ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 132

priory převzít závěry znalce, že výslech není možný.⁷⁴ Jednalo by se o medicínský model přístupu soudu k posuzovanému, jenž byl již v minulosti shledán protiústavním.⁷⁵

Posuzovaný je dle § 6 odst. 1 ZŘS účastníkem řízení, jelikož se jedná o jeho právech a povinnostech. Za těchto okolností má mít stejná práva o povinnosti jako každý jiný účastník.⁷⁶ V minulosti docházelo k nepřiměřeným zásahům do práva na spravedlivý proces, a to především práva účasti na jednání a poučovací povinnosti soudu. Pokud soudy rozhodly o nevyšlechnutí posuzovaného, již ho řádně nepředvolaly na řízení, čímž mu reálně upřely ovlivnit průběh řízení, a následně samotné rozhodnutí.⁷⁷ V odlišných případech soud upustil od jednání zcela. Ústavní soud tento postup razantně odmítl, „ze strany obecného soudu jde o demonstraci kabinetní justice, kterou v právním státě nelze tolerovat“.⁷⁸ Dle § 19 ZŘS probíhá řízení o svéprávnosti nutně s jednáním. K otázce účasti na řízení se vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva ve věci Shtukaturov proti Rusku. Každý posuzovaný, o jehož svéprávnosti se jedná, má právo účasti na řízení. Soud je povinen trvat na účasti posuzovaného při jednání, a to nejen s ohledem na možnost uplatnění jeho práv, jako účastníka řízení, ale především z důvodu vytvoření si osobního názoru na duševní stav posuzované osoby. Pokud tak soud neučiní, je jeho postup v rozporu s čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.⁷⁹ Skutečnost, že posuzovaný neprojeví zájem na výslechu své osoby, není důvodem pro upuštění od předvolání posuzovaného.⁸⁰

Zásadní změnou oproti předchozí úpravě řízení o svéprávnosti je nutnost zhlédnutí posuzovaného soudem. Zhlédnutí provede soud obligatorně. Účelem zhlédnutí je zajištění osobního kontaktu posuzované osoby se soudem v jeho domácím prostředí, čímž se zamezí rozhodnout soudu o tak závažné otázce, jakou představuje zásah do svéprávnosti, pouze na základě písemných důkazů.⁸¹ Šínová pohlíží na zhlédnutí jako na „zvláštní procesní úkon, při kterém se musí soud seznámit s osobou, o jejíž svéprávnosti rozhoduje“.⁸² Po nabytí účinnosti nové procesní úpravy řízení o svéprávnosti vyvstala otázka, kým konkrétně má být zhlédnutí provedeno. Jeden z názorových proudů požadoval, aby v takto citlivém případě provedl zhlédnutí přímo soudce, který o svéprávnosti meritorně rozhoduje. Odpůrci namítali, že již tak

⁷⁴ Usnesení Krajské soudu v Plzni ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014

⁷⁵ Blíže k medicínskému modelu podkapitola 1.1 Model medicínský

⁷⁶ Např. právo být předvolán, navrhnout důkazy, účastnit se jednání, ...

⁷⁷ Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center. *Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy základních práv č. 8* [online] llp.cz, 2008. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na <http://llp.cz/wp-content/uploads/08_rizeni_o_zpusobilosti_k_pravnim_ukonum.pdf>, s. 11

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05

⁷⁹ Rozhodnutí ESPL ze dne 27. 3. 2008 ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05

⁸⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05

⁸¹ ČUHELOVÁ, Kateřina. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník...*, s. 275

⁸² ŠÍNOVÁ, PETROV KŘIVÁČKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces...*, s. 60

přehlcené soudy nebudou agendu stíhat, a proto považovaly nutnost zhlédnutí přímo soudcem přílišným formalismem. Odkazovaly na skutečnost, že zhlédnutí může být provedeno např. vyšším soudním úředníkem nebo asistentem soudce.

Do celého záležitosti nakonec zasáhl Nejvyšší soud ČR, který dne 13. 4. 2016 vydal stanovisko sp. zn. Cpjn 201/2015 ve kterém uvádí následující: *„zhlédnutí posuzovaného podle § 55 odst. 1 o. z., a podle § 38 odst. 2 z. ř. s. v řízení o jeho svéprávnosti, provede zásadně soudce“*. Nejvyšší soud ČR ve svém stanovisku zdůrazňuje smysl a účel zhlédnutí. Vychází především z premisy *„celkový úsudek („dojem“), který si takto vyšší soudní úředník (resp. asistent soudce) vytvoří (a zahrne do protokolu, který o tomto úkonu vyhotoví), není z povahy věci bezprostředně přenositelný do poměrů soudce, který má s přihlédnutím k němu ve věci rozhodovat“* a rovněž odkazuje na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

Stanovisko Nejvyššího soudu rovněž nastínilo výjimky z výše uvedeného obecného pravidla. Za zcela mimořádných okolností, při důkladném odůvodnění, a za dodržení striktních podmínek, může zhlédnutí provést asistent soudce či vyšší soudní úředník, tj. jiná soudní osoba. Nejvyšší soud ČR opírá své závěry též o rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, např. rozsudek ze dne 18. 9. 2014 ve věci Ivinović proti Chorvatsku, č. 13006/13 nebo rozsudek ze dne 24. 3. 2009 ve věci Berková proti Slovensku, č. 67149/01.⁸³ *„Tak tomu může být například u osoby, o jejíž svéprávnosti bylo již dříve rozhodováno, která byla v minulosti soudcem zhlédnuta a v probíhajícím řízení se jedná o přezkum svéprávnosti za situace, kdy její zdravotní stav (se závažným dopadem do svéprávnosti), pro který již byla v minulosti omezena ve svéprávnosti, je podle současných lékařských poznatků takové povahy, že nelze očekávat jeho zlepšení (např. v důsledku demence různého typu, Alzheimerovy choroby, mentální retardace dané od narození či získané později, například jako následek úrazu, bez reálné možnosti zlepšení stavu, apod.)“*.⁸⁴

Se závěrem Nejvyššího soudu, s přihlédnutím na práva osoby omezené ve svéprávnosti, lze souhlasit. V případě prvotního řízení o svéprávnost je nezbytné trvat na „přísnějších“ podmínkách zhlédnutí. Soudce si nejen vytvoří vlastní názor na posuzovanou osobu, kterou do té doby neviděl, ale může i daleko širěji podrobit kritice ostatní důkazy, jakými je např. lékařská zpráva, znalecký posudek či výslech osob blízkých. Ostatně, jak již bylo uvedeno, omezené ve svéprávnosti je zásadním zásahem do soukromého života člověka. Osobní

⁸³ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2016, sp. zn. Cpjn 201/2015

⁸⁴ Tamtéž

kontakt soudce s posuzovaným je v zásadě vyžadován.⁸⁵ Ke zhlédnutí má docházet nejvhodněji v domácím prostředí, účelem je zjistit, jak posuzovaný zvládá každodenní situace a do jaké míry je jeho duševní stav v souladu se závěry znalce. Při zhlédnutí je posuzovaný rovněž náležitě poučen o procesních právech a povinnostech (např. zvolit si zástupce postupem § 37 ZŘS).⁸⁶

V případě osoby již omezené ve svéprávnosti je soud ve zcela jiném postavení. Soudce posuzovaného v minulosti již zhlédl, jeho zdravotní stav a sociální stav v době rozhodnutí je mu znám. Pokud znalecký posudek stanoví, že se zdravotní stav osoby omezené ve svéprávnosti výrazně nezměnil a nelze očekávat zlepšení, bylo by až příliš formalistické trvat na osobním zhlédnutí soudcem.⁸⁷ V případě sebemenších pochybností, provede úkon zhlédnutí sám soudce. Výjimku z obecného pravidla uvedenou ve stanovisku Nejvyššího soudu je nutné vykládat restriktivně.

V případě řízení o svéprávnosti bude daleko častěji využíváno tzv. jiného soudního roku (§ 18 OSŘ). Mnohdy vyjde najevo, že je nutné řízení o ohledem na osobu posuzovanou vést za zvláštních pravidel a v jiném prostředí. Takovým vhodným prostředím může být domov posuzovaného nebo zdravotnické zařízení, ve kterém je hospitalizován. Soudce přistoupí k určení jiného soudního roku především s ohledem na zdravotní stav osoby, která není schopna se účastnit jednání přímo před soudem.⁸⁸ V rámci jiného soudního roku má možnost soudce přímo zhlédnout osobu posuzovanou v jejím přirozeném prostředí a přezkoumat, do jaké míry je omezení svéprávnosti nutné. Z jiného soudního roku může být rovněž vyloučena veřejnost, což má negativní vliv na omezení veřejné kontroly soudní moci. Jiný soudní rok je svým způsobem méně neformalizovanou náhradou za běžné jednání před soudem. Ačkoli v sobě skýtá řadu nesporných výhod, neměl by být nadužíván tím způsobem, aby plně nahradil jednání před soudem.⁸⁹

Dokazování lze při jiném soudním roku provádět, jen je-li to účelné a umožňuje-li to povaha věci (§ 18 odst. 1 OSŘ). O této možnosti musí být zároveň obeznámeni účastníci, respektive jejich zástupci. Pokud jsme hovořili o vhodnosti užití jiného soudního roku

⁸⁵ Viz. Rozhodnutí ESPL ze dne 3. listopadu 2011 ve věci X. a Y. proti Chorvatsku, č. 5193/09; Rozhodnutí ESPL ze dne 27. března 2008 ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05

⁸⁶ CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 131

⁸⁷ Srov. CHARVÁT, Pavel. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení...*, s. 132

⁸⁸ SVOBODA, Karel. In SVOBODA, Karel a kolektiv: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 28

⁸⁹ SVOBODA, Karel. Průběh řízení a dokazování ve zvláštních řízeních soudních. *Jurisprudence*, 2014, č. 2, s. 21

k zajištění účasti účastníka při jednání, je to především s ohledem na ochranu jeho procesní práv, které by jeho nepřítomností při jednání nemohly být zcela naplněny.⁹⁰

⁹⁰ Tamtéž, s. 22

3 Procesní způsobilost a její zkoumání

Právní úprava procesní způsobilost, neboli způsobilosti samostatně právně jednat před soudem, je upravena v části první, hlavě třetí občanského soudního řádu. Tato úprava je komplexní, použije se i v řízeních dle zvláštních zákonů. Konkrétně se jedná o ustanovení § 20 odst. 1 OSŘ, které stanoví „každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém je svéprávný“.

Již z jazykového výkladu je zřejmé, že OSŘ nevymezuje přímou normu, která by stanovila rozsah procesní způsobilosti účastníka. Ustanovení odkazuje na hmotněprávní úpravu svéprávnosti upravené v ObčZ. V tomto ohledu se však nejedná o nedostatek procesní úpravy. Procesní způsobilost, ačkoli se jedná o kategorii ryze procesní,⁹¹ tradičně odkazuje na hmotněprávní ustanovení svéprávnosti, a to nejen v českých zemích. Rakouský Zivilprozessordnung (ZPO) stanovuje, že procesně způsobilý je každý, kdo se může samostatně zavazovat. Obdobně též ustanovení § 52 německého ZPO neupravuje procesní způsobilost přímo. Nutno podotknout, že Německo i Rakousko mají odlišnou hmotněprávní úpravu svéprávnosti, která se projevuje především u procesní způsobilosti nezletilých.⁹²

Procesní způsobilost vymezuje schopnost účastníka vykonávat v řízení procesní práva a povinnosti samostatně, bez nutnosti být zastoupen.⁹³ Procesní způsobilost má tak přímý vliv na skutečnost, zdali musí být účastník při procesním úkonu zastoupen. Fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, je obligatorně zastoupena buď svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem (§ 22 OSŘ). Ačkoli je účastník plně procesně způsobilý, zákon upravuje dvě výjimky z obecného pravidla, kdy není osoba oprávněna jednat samostatně.

Jedná se o výjimku tzv. povinného zastoupení právním zástupcem u dovolání (§ 241) a případy rozhodnutí soudu o nutnosti účastníka být zastoupen opatrovníkem (§ 29 odst. 3 OSŘ). Žádná z uvedených výjimek nemá za žádných okolností vliv na samotnou procesní způsobilost účastníka.⁹⁴ Ostatně není ani účelem těchto ustanovení do procesní způsobilosti jakkoliv zasahovat.

Účastník může obecně vykonávat procesní práva a povinnosti v rozsahu své svéprávnosti. V odborné literatuře se nejčastěji setkáváme s problematikou rozsahu procesní způsobilosti osob, které nejsou plně svéprávné (osoby omezené ve svéprávnosti a nezletilí).

⁹¹ DVOŘÁK, Bohumil. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 99

⁹² Ministerstvo spravedlnosti. *Věcný záměr civilního soudního řádu*. Dostupné online na <<https://crs.justice.cz/>>. Bod 8

⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. 33 Cdo 3078/2011

⁹⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 79

Procesní úprava tak navazuje na ustanovení o svéprávnosti, která se dělí na plnou, částečnou a omezenou. A právě vzájemný vztah práva procesního a hmotného činí praxi největší problémy, které budou blíže specifikované v jednotlivých podkapitolách.

Pokud procesní úkon provede osoba k tomu procesně nezpůsobilá, nelze přiznat jejímu právnímu jednání žádné účinky. Tím se liší procesní způsobilost od svéprávnosti. V případě právního jednání osoby nesvéprávné v hmotněprávní úpravě, považujeme jednání této osoby za neplatné, nikoli neúčinné. U procesní způsobilosti hovoříme o tzv. podmínky účinnosti procesního úkonu (*Prozesshandlungsvoraussetzung*).⁹⁵ To však nebrání osobě, která je procesně nezpůsobilá, provést procesní úkon prostřednictvím svého zástupce.

3.1 Zkoumání procesní způsobilosti fyzických osob v řízení

3.1.1 Procesní způsobilost, neboli jedna z podmínek řízení

Procesní způsobilost řadíme, společně s procesní subjektivitou, mezi jednu ze základních procesních podmínek na straně účastníka řízení, které jsou „*předpokladem k tomu, aby soud mohl svým rozhodnutím naplnit účel civilního procesu, tj. autoritativně o právech a povinnostech hmotněprávní povahy rozhodnout*“.⁹⁶ K naplnění procesních podmínek musí dojít již při podání návrhu na zahájení řízení, ačkoli i bez jejich naplnění je řízení zahájené. Rozdíl mezi naplnění procesních podmínek a náležitostmi podání tak tkví v tom, že neúspěšným odstraněním vad podání je podání odmítnuto.⁹⁷ To však nemá vliv na skutečnost, že i v případě nedostatku procesní podmínky je soud povinen učinit veškerá opatření, vedoucí k jeho odstranění. Zákon tak přímo stanovuje v ustanoveních § 103 a násl. OSŘ.

Nutné zmínit, že jednotlivé procesní podmínky nejsou nikde v zákoně taxativně vymezeny, ale vyplývají z jednotlivých ustanovení OSŘ. To souvisí i se skutečností, že soud za situace nenaplnění některé z procesních podmínek, ať již na straně účastníka nebo soudu, musí vždy zvolit konkrétní postup, aby tento nedostatek odstranil. Vliv jednotlivých procesních podmínek na řízení není jednotný, v návaznosti na možnost odstranění nedostatku hovoříme o nedostatku v procesní podmínce odstranitelném a neodstranitelném.

Pokud je nedostatek procesní podmínky neodstranitelný, vede tato skutečnost k obligatornímu zastavení řízení soudem. Naopak pokud se jedná o nedostatek odstranitelný, soud obecně odstraňuje nedostatek v průběhu řízení postupem uvedeným v ustanovení § 104

⁹⁵ DVOŘÁK, Bohumil. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. ..., s. 99

⁹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kolektiv. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 135

⁹⁷ Tamtéž

odst. 2 OSŘ.⁹⁸ Soud je *ex offio* povinen činit všechna vhodná opatření vedoucí k odstranění nedostatku. To však nutně neznamená, že nemůže i v případě odstranitelného nedostatku procesní podmínky dojít k následnému zastavení řízení. Jedná se o případy, kdy se soudu nepodaří nedostatky odstranit. Soud tak nemůže vydat autoritativní rozhodnutí o hmotněprávních právech a povinnostech, čímž v podstatě nemůže dostát svého účelu. Nutno podotknout, že procesní podmínky zkoumá soud z úřední povinnosti, a to kdykoli v průběhu řízení (§ 103 OSŘ). Již při samotné přípravě jednání je soud povinen zkoumat, zdali jsou splněny podmínky řízení. Zákon tak výslovně stanovuje v ustanovení § 114 OSŘ.

Pokud se přímo zaměříme na procesní způsobilosti účastníka, jedná o procesní podmínku, jejíž nedostatek je odstranitelný. OSŘ upravuje celou řadu postupů a opatření, díky nimž lze efektivně nedostatek v procesní způsobilosti účastníka odstranit.⁹⁹ Hovoříme především o procesním zastoupení účastníka.

3.1.2 Postup soudu při nedostatku procesní způsobilosti

Jak již bylo naznačeno, při nedostatku způsobilosti samostatně právně jednat před soudem je nutné zajistit, aby byl účastník řádně zastoupen a chráněny tak jeho práva a zájmy. Soud bude postupovat dle ustanovení o procesním zastoupení, tj. § 22 a násl. OSŘ, a učiní pro to všechna nezbytná opatření.

Obecně by měl soud zvolit postup dle ustanovení § 22 OSŘ a jednat se zákonným zástupcem účastníka. Podle tohoto ustanovení je osoba, která není způsobilá samostatně právně jednat před soudem, povinna být zastoupena zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. V řízení však mohou nastat situace, kdy je zákonný zástupce či opatrovník z nejrůznějších důvodů nečinný. Pokud nečinnost zákonného zástupce trvá, a jsou-li zároveň splněny podmínky § 29 odst. 1 OSŘ, je nezbytné, aby soud ustanovil účastníkovi opatrovníka pro řízení.¹⁰⁰

Opatrovník pro řízení, neboli též opatrovník *ad hoc*, je předsedou senátu ustanoven za splnění dvou předpokladů. Musí se jednat o fyzickou osobu, která nemá v určité věci procesní způsobilost, a především pokud hrozí nebezpečí z prodlení. Existence objektivně stanovené hrozby nebezpečí z prodlení je natolik zásadní pro následný průběh a rozhodnutí ve věci samé (především z důvodu dokazování), že zákon ukládá soudu povinnost, nikoli právo, opatrovníka pro řízení jmenovat. Ustanovením procesního opatrovníka je tak zajištěno

⁹⁸ HRÁDEK, Jiří. In LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 429

⁹⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta, JURÁŠ, Matek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, s. 135

¹⁰⁰ WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena a kolektiv. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2005, s. 61-62

zastoupení procesně nezpůsobilého účastníka, ale především není zmařen účel civilního řízení.¹⁰¹

V případě, že o hrozbě nebezpečí z prodlení nelze objektivně hovořit, je soud povinen v řízení vyčkat na ustanovení zástupce příslušným soudem. V této souvislosti je na místě upozornit, že soud by v této fázi neměl být pouze pasivní, a případně podat podnět k zahájení řízení o opatrovnictví člověka (§ 44 a násl. ZŘS) nebo řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 466 a násl. ZŘS).¹⁰² Závěrem je nutné upozornit, že takto ustanovený opatrovník *ad hoc* jedná za opatrovance pouze v rámci probíhajícího řízení, nelze ho za žádných okolností zaměňovat s opatrovníkem hmotněprávním.¹⁰³

3.1.3 Překážka řízení spočívající ve ztrátě procesní způsobilosti

V předchozích podkapitole byl již částečně naznačen postup soudu v případě, že se nedostatek procesní způsobilost nepodaří odstranit za pomoci § 22 OSŘ, a zároveň nejsou splněny podmínky § 29 odst. 1 OSŘ. Za těchto okolností může být ztráta způsobilosti k právním úkonům v průběhu řízení překážkou řízení, která má za následek obligatorní přerušení řízení (§ 109 odst. 1 písm. a) OSŘ). Dokud soud překážku řízení neodstraní, není oprávněn v řízení pokračovat.¹⁰⁴ Zákon vyžaduje kumulativní splnění dvou podmínek, a to ztráta procesní způsobilosti a neexistence zastoupení s procesní plnou mocí. Smyslem ustanovení o nutném přerušení řízení je ochrana práv a zájmů především účastníka, který byl v průběhu řízení omezen ve svéprávnosti rozhodnutím soudu, tudíž pozbyl v rozsahu omezení též procesní způsobilost.¹⁰⁵

3.1.3.1 Kritika ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ

Ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ je však zdárným příkladem aplikačním problémů, které přinesla neúplná rekonstrukce soukromého práva zákonodárcem. Znění ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ se i přes rozsáhlé společensko-politické změny, které měly vliv na právní řád, od roku 1964 nezměnilo. I z těchto důvodů je nezbytné vycházet i ze starší odborné literatury a zkoumat, výklad a význam komentovaného ustanovení.

Ustanovení o přerušení z důvodu ztráty způsobilosti naprosto opomíjí rekonstrukční změny v oblasti soukromého práva, a to především přijetí zákona o zvláštních řízeních

¹⁰¹ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2017, s. 151-152

¹⁰² ŠÍNOVÁ, JURÁŠ: *Účastenství v civilním soudním...*, s. 136

¹⁰³ SVOBODA, ŠÍNOVÁ, HAMULÁKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces: obecná...*, s. 67

¹⁰⁴ ŠÍNOVÁ, JURÁŠ: *Účastenství v civilním soudním...*, s. 137

¹⁰⁵ PŘIDAL, Ondřej. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2017, s. 465

soudních a nového občanského zákoníku. Jak již bylo řečeno, oba tyto zákony se výrazně zasadily o změnu postavení osoby duševně nemocné ve společnosti.

Za problematické především spatřuji sousloví „*ztratil způsobilost jednat před soudem*“. Pokud se zaměříme na výklad uvedeného sousloví v soudobé i starší odborné literatuře, dospějeme k obdobným závěrům.

Doležilek hovoří o ztrátě procesní způsobilosti v souvislosti s vynesením pravomocného rozsudku o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům a následném přerušení řízení z důvodu vyčkání na ustanovení hmotněprávního opatrovníka v opatrovnickém řízení.¹⁰⁶ Ke stejnému závěru dospěla ve své publikaci i Winterová.¹⁰⁷ Nutno zmínit, že oba autoři vycházeli ještě z OZ 1964, který umožňoval osobu zcela zbavit způsobilosti k právním úkonům, a především úpravy OSŘ účinné před přijetím ZŘS, v rámci které nedocházelo k automatickému spojení řízení o svéprávnosti s řízením opatrovnickým. Negativním následkem byla skutečnost, že řízení o způsobilosti k právním úkonům a řízení opatrovnické na sebe často časově nenasazovala. Mohla tak nastat situace, kdy byla osoba omezena ve způsobilosti k právním úkonům, ačkoli jí ještě nebyl ustanoven opatrovník.

Ze současných komentátorů bych zmínil například Jirsu nebo Přidala, kteří publikovali v citované komentářové literatuře již za účinnosti nového občanského zákoníku a ZŘS. Přidal zřejmě z důvodu redakční chyby stále za příklad uvádí zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, a povinnosti soudu vyčkat na výsledek opatrovnického řízení.¹⁰⁸ Z důvodu zjevné redakční chyby nebudou závěry Přidala podrobeny kritice. Ostatně i Jirsa uvádí, že se jedná o případy omezení svéprávnosti fyzické osoby v průběhu řízení, která není zastoupena zástupcem s plnou procesní mocí, ať již se jedná o advokáta nebo tzv. obecného zmocněnce.¹⁰⁹ S tím závěrem však nelze souhlasit.

Jirsa v citované publikaci naprosto opomíjí skutečnost, že nabytím účinnosti ObčZ, ve spojení s ZŘS, tato situace již nemůže reálně nastat. Jirsa i všichni uvedení autoři hovoří o sousloví „*ztráta způsobilosti jednat před soudem*“ v souvislosti s rozsudkem soudu o omezení nebo zbavení způsobilosti právně jednat, v kontextu nové právní úpravy pouze omezení svéprávnosti. Rozdíl mezi stávající a minulou právní úpravou je ustanovení § 62 ObčZ, které tvrdí, že „*v rozhodnutí o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku opatrovníka*“. Na hmotněprávní úpravu navazuje ustanovení § 46 ZŘS o nutnosti spojení řízení o svéprávnosti a

¹⁰⁶ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 749

¹⁰⁷ WINTEROVÁ, Alena. In WINTEROVÁ, Alena a kolektiv: *Občanský soudní řád s vysvětlivkami...*, s. 221

¹⁰⁸ PŘIDAL, Ondřej. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 465

¹⁰⁹ JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79-180 občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 183

řízení opatrovnického. Ostatně i sám Ústavní soud ještě za účinnosti staré úpravy judikoval: „Článek 5 LPS stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí s ohledem na působení čl. 5 LPS bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv.“¹¹⁰

Pokud tedy v současné době bude osoba omezena ve svéprávnosti v průběhu řízení, bude jí vždy již v rámci omezujícího rozsudku ustanoven opatrovník. Ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ tak postrádá svůj původní účel, tj. ochrana zájmů a práv účastníka, který je omezen ve svéprávnosti, ačkoli mu nebyl ještě jmenován opatrovník v rámci opatrovnického řízení.

Jakkoli ustanovení o přerušení řízení z důvodu ztráty procesní způsobilosti je kritizováno, nelze hovořit o jeho zrušení, ale o novelizaci znění. V praxi mohou nastat situace, kdy osoba omezená ve svéprávnosti je zastoupena svým opatrovníkem, který je sám v průběhu řízení omezen ve svéprávnosti, nebo zemře. Pokud nejsou splněny podmínky ustanovené § 29 odst. 1 OSŘ o jmenování opatrovníka *ad hoc*, je vhodné, aby soud měl účinný nástroj, kterým řízení přeruší do jmenování nového opatrovníka v opatrovnickém řízení. Rovněž si dovedu představit i přerušení řízení z důvodu hledání vhodné osoby opatrovníka. Soud je v případech § 29 odst. 1 až 3 OSŘ povinen zpravidla ustanovit opatrovníkem osobu blízkou, která však musí s jmenováním souhlasit (§ 29 odst. 4 OSŘ). Vyžádání si souhlasu a hledání vhodné osoby může být časově náročné, což se může negativně projevit na ochraně práv a zájmů nezpůsobilého účastníka.

Jirsa v dané publikaci vnímá užití komentovaného ustanovení daleko šířeji. „K přerušení řízení může dojít již dříve než po právní moci rozsudku o omezení účastníka ve svéprávnosti, neboť i skutečnost, že fyzická osoba trpí duševní poruchou, v jejímž důsledku nemůže platně činit právní úkony, je důvodem pro rozhodnutí podle tohoto ustanovení“.¹¹¹ K závěru Jirsy je nutné přistupovat v souladu se závěry Nejvyššího soudu kriticky. Samotné zahájení řízení o svéprávnosti nemá žádným způsobem vliv na procesní způsobilost účastníka. Osoba je svéprávná, tj. procesně způsobilá, až do vynesení pravomocného rozsudku o jejím

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. IV. ÚS 412/04

¹¹¹ JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 184

omezení.¹¹² U těchto osob tak nelze učinit závěr o jejich nezpůsobilosti před pravomocným rozsudkem, kterým se zasahuje do jejich způsobilosti právně jednat.¹¹³

Za okolností, kdy je osoba fakticky neschopná samostatně jednat před soudem, ačkoli není omezena ve svéprávnosti, měl by soud pokračovat dle ustanovení § 29 OSŘ, a ustanovit osobě opatrovníka.¹¹⁴

Závěrem je na místě zmínit, že i přes všechny výhrady se bude v praxi nadále postupovat skrze ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ, jakkoli bylo podrobena kritice. Jak již bylo uvedeno, soud nemá jinou možnost, jak ochránit zájmy a práva účastníka, a přerušit řízení do doby ustanovení nového opatrovníka, pokud nejsou splněny podmínky § 29 odst. 1 OSŘ. Publikovaný věcný záměr nového OSŘ, konkrétně v bodě 67, již výslovně počítá se ztrátou zastoupení, v důsledku na straně zástupce.¹¹⁵ Novelu si neřádá pouze dané ustanovení, ale především na něj navazující ustanovení o procesním zastoupení.

3.2 Procesní způsobilost osoby omezené ve svéprávnosti

V rámci řešení otázky rozsahu způsobilosti samostatně právně jednat před soudem osob omezených ve svéprávnosti je třeba pamatovat na obecné ustanovení § 20 odst. 1 OSŘ. Ustanovení je nutné interpretovat tak, že „*rozsah procesní způsobilosti je dán rozsahem způsobilosti hmotněprávní*“.¹¹⁶ Obecně lze tedy konstatovat, že pokud je osoba k právnímu jednání způsobilá v rámci hmotného práva, přiznává jí zákon procesní způsobilost k nárokům z daného právního jednání.

Obdobně jako osoby nezletilé, ani osoby omezené ve svéprávnosti nemají v plném rozsahu procesní způsobilost, tudíž je nezbytné se zaobírat případným zastoupením a rozsahem, v jakém jsou schopny činit jednotlivé procesní úkony.

Z důvodu přímé spojitosti procesní a hmotněprávní úpravy, je historicky pro určení rozsahu procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti stěžejní rozsudek, kterým byla osoba v řízení o svéprávnosti omezena.¹¹⁷ Prostřednictvím řízení o svéprávnosti dochází v rámci zákonných mezí a za dodržení striktních podmínek k přímému soudnímu zásahu do

¹¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1637/2011; Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2001, sp. zn. 20 Cdo 1307/2000

¹¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.10.1997, sp. zn. 2 Cdon 1541/97

¹¹⁴ KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 166

¹¹⁵ Ministerstvo spravedlnosti. *Věcný záměr civilního soudního řádu*. Dostupné online na <<https://crs.justice.cz/>>.

¹¹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých účastníků řízení (s přihlédnutím k právní úpravě svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 17, s. 617

¹¹⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 85

osobnosti a postavení člověka, který je meritorním rozsudkem omezen ve své hmotněprávní způsobilosti samostatně vstupovat do právních vztahů. Dané meritorní rozhodnutí soudu se tak neomezuje pouze úpravu hmotněprávní, ale má přesah i do postavení takto omezené osoby v civilním soudním řízení.

Účinností nového občanského zákoníku došlo k rozsáhlé změně koncepce přístupu k lidem s duševní poruchou. Výrazným projevem odlišného přístupu je již několikrát zmíněný odklon od zbavování způsobilosti osob právně jednat. Tato skutečnost má za následek, že v procesní úpravě již nelze hovořit o osobě zcela zbavené procesní způsobilosti, jak tomu bylo v minulosti.

3.2.1 Rozsudek o omezení svéprávnosti a jeho vliv na procesní způsobilost

Jak již bylo naznačeno, rozsah procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti je dán v návaznosti na pravomocný rozsudek soudu. Závaznost rozsudku v řízení o svéprávnosti je dána ustanovením § 135 OSŘ, jelikož se jedná o rozhodnutí o osobním stavu osoby. Obecně lze říci, že „osoby, jejichž svéprávnost byla omezena v řízení dle § 34 a násl. z.ř.s., mají zachovanou procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém jsou svéprávné, a mohou před soudem samostatně právně jednat, pokud není omezena jejich svéprávnost ke konkrétnímu právnímu jednání, jehož se zahájené řízení týká“.¹¹⁸ Není vyloučeno, aby osoba, leč omezená ve svéprávnosti, byla způsobilá samostatně právně jednat před soudem, a to bez nutnosti zastoupení. Podmínkou bude skutečnost, že předmět řízení nespadá do rozsahu omezení.¹¹⁹ V opačném případě není osoba způsobilá samostatně právně jednat před soudem, tudíž musí být v řízení zastoupena (§ 22 OSŘ).

Je na místě připomenout, že z prostého vymezení předmětu řízení nelze učinit finální závěr, zdali je osoba fakticky schopná samostatně právně jednat před soudem nebo musí být zastoupena. I u osob omezených ve svéprávnosti je na místě rovněž zkoumat jejich rozumovou a volní vyspělost, tj. ve vztahu k faktické schopnosti samostatně jednat před soudem, jelikož jak upozorňuje Korbel, procesní způsobilost je relativní veličinou, kterou je nutné zkoumat v rámci celého řízení, tak i u jednotlivých procesních úkonů.¹²⁰ Tedy i procesní úkon osoby omezené ve svéprávnosti, jenž je v řízení zastoupena (ve smyslu ustanovení § 23 OSŘ), může být brán v potaz, pokud soud dospěje k závěru, že byla osoba

¹¹⁸ VANČUROVÁ, Kateřina, JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 133

¹¹⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řádí...*, s. 85

¹²⁰ KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 166

nadána dostatečnou rozumovou a volní vyspělostí. Jedná se o určitou reflexy „světlych okamžiků“ u osob stížených duševní poruchou, u kterých není důvod nevyslyšet jejich vyslovenou vůli. Tímto nicméně není zpochybněn obecný závěr, že rozsah procesní způsobilosti je dán rozsahem způsobilosti hmotněprávní, tudíž je stále nutné vycházet z rozsudku, jenž byla osoba omezená ve svéprávnosti. Hovoříme o tzv. částečné procesní způsobilosti, která je v souladu s principy občanského zákoníku.¹²¹ Jak hmotné právo, tak procesní, ponechává vždy alespoň částečnou oblast, v jehož rozsahu nelze osobu omezit.

Nesmíme však opomenout i opačné situace. Ústavní soud v minulosti judikoval, že soudní řízení je procesem komplexnějším a komplikovanějším, než samotné právní jednání.¹²² Ačkoli se řízení dotýkalo procesní způsobilosti nezletilé osoby, závěry o rozlišení hmotněprávního a procesního jednání lze vztáhnout i na osoby omezené ve svéprávnosti, potažmo duševně nemocné. Zákon tak v souladu s nálezem upravuje možnost soudu stanovit rozhodnutím osobě, která není plně svéprávná, aby i přes skutečnost, že v rozsahu předmětu řízení je oprávněna jednat samostatně, byla zastoupena (§ 23 OSŘ). Dané ustanovení nabylo na významu po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, ačkoli se jím přímo nezasahuje do procesní způsobilosti účastníka. Soud činí rozhodnutí i bez návrhu, a to po celou dobu řízení.¹²³

Výše uvedené závěry jsou důkazem, že se nelze plně spokojit s prostým konstatováním, že rozsah procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti je dán omezujícím rozsudkem., Je na místě zkoumat, zdali je tato osoba fakticky schopna jednat před soudem samostatně či je vhodné postupovat dle ustanovení o procesní zastoupení účastníků.

3.2.1.1 Přímý zásah do procesní způsobilosti výrokem omezujícího rozsudku

Rozsudek, kterým byla osoba omezena ve svéprávnosti, je určitým výchozím „vodítkem“, určujícím způsobilost samostatně právně jednat před soudem a činit jednotlivé procesní úkony. Je zcela protiústavní a v rozporu se základními principy právního státu, aby rozsudkem došlo pouze k omezení způsobilosti samostatně právně jednat před soudy a úřady.¹²⁴ Tento postup byl již v roce 1979 odsouzen Nejvyšším soudem, který k této problematice vydal stanovisko Cpj 301/77, ve kterém konstatoval, že „není proto správný postup těch soudů, které určují rozsah omezení způsobilosti občana tak, že vedle omezení

¹²¹ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád...*, s. 115

¹²² Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14

¹²³ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád...*, s. 117

¹²⁴ HROMADA, Miroslav, ŠÍMA, Alexander. Praktické otázky omezování svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, č. 4, 2015. s. 126

*způsobilosti ve sféře hmotného práva (popřípadě bez vyslovení omezení v této oblasti nebo v širším rozsahu než z tohoto omezení plyne) vyslovují i omezení jeho způsobilosti jednat samostatně před soudy nebo státními notářstvími, tedy jeho procesní způsobilosti“.*¹²⁵ Stanovisko je aktuální a nadále použitelné. I v současnosti je problematické, jak se vypořádat s osobami, které trpí tzv. kverulantní paranoiou, a praxe některých soudů je bohužel v rozporu s uvedeným stanoviskem.¹²⁶

K omezování procesní způsobilosti se nesčetněkrát vyjádřil rovněž Ústavní soud. Ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 zrušil rozsudek Okresního soudu v Ostravě, který shledal v rozporu s čl. 5 a čl. 10 Listiny základních práv a svobod. V daném případě se jednalo o stěžovatele J.K., jenž byl v roce 2004 omezen takovým způsobem, který mu znemožňoval samostatně jednat před soudy a dalšími veřejnými institucemi, bez ustanovení mu opatrovníka. Rozsudek tak stěžovateli J.K. fakticky znemožnil obracet se na soud, ať již v rámci ochrany svých práv, nebo z rodinných důvodů (např. sňateční způsobilost). Rozsudek byl o to více shledán protiústavním, jelikož znalecký posudek, na základě kterého došlo k omezujícímu výroku, jednoznačně stanovil, že osobě J.K. nečiní žádné obtíže hospodaření s finančními prostředky, ale není schopna racionálně řešit právní spory. U osoby stěžovatele byla zjištěna pouze snížená sociální adaptace a paranoidní bludy, v jejichž důsledku zahlcoval soud řadou kverulantských podání. Ústavní soud, v rámci testu proporcionality zásahu do základních práv, dospěl k závěru, že rozhodnutím sledovaný cíl není legitimní a nezbytný ve svobodné demokratické společnosti. K tomu Ústavní soud uvedl, že *„obtěžování soudu, popř. dalších orgánů veřejné moci (správních orgánů), byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce v její dynamické podobě. Právní subjektivita totiž musí pokrývat i právo jednotlivce na rozvoj jeho osobnosti v podobě interakce s okolím, včetně interakce s veřejnou mocí“.*¹²⁷

Významným je v tomto směru i rozhodnutí ESLP ve věci *Salontaji-Drobnjak v. Srbsko*, ve kterém se stěžovatel, trpící dle závěrů znalců tzv. kverulatořní paranoiou, bránil proti rozhodnutí omezující jeho procesní způsobilost. ESPL dospěl k závěru, že sice byl rozhodnutím sledován legitimní cíl, tj. obrana proti aktivitám kverulantů, ale zvolený prostředek byl nepřiměřený. ESPL proto shledal, že rozhodnutím bylo zasaženo do stěžovatelova práva na soukromý život podle čl. 8 Úmluvy. Soudům není explicitně ubráno

¹²⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 23. 5. 1979, sp. zn. Cpj 301/1977

¹²⁶ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 111

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. IV. ÚS 412/04

právo nastavit mechanismy obrany proti kverulantním podáním, nesmí se však jednat o zásah nepřiměřený, což v daném případě bylo potvrzeno.¹²⁸

3.2.2 Procesní způsobilost osoby omezené ve svéprávnosti ve vztahu k § 64 a § 65 ObčZ

Přijetím nového občanského zákoníku vyvstala otázka, do jaké míry se projeví její hmotněprávní instituty do změny postavení osob omezených ve svéprávnosti, konkrétně ve vztahu k ustanovení § 64 a § 65 ObčZ.

Občanský zákoník v ustanovení § 64 stanovuje, že „*rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života*“. Ustanovení je přímým vyústěním společenského vývoje, ke kterému se již v minulosti přiklonily i zdejší soudy, jenž umožňuje každé osobě omezené ve svéprávnosti samostatně právně jednat, byť jen ve velice omezené oblasti právních vztahů. Česká právní úprava se tak řadí mezi další země (např. Polsko), které explicitně dané právo upravují již řadu let.¹²⁹ Jedná se odklon od staré právní úpravy, umožňující osoby zcela zbavit svéprávnosti. „*Komentované ustanovení v tomto směru vytváří hranici, na kterou může být svéprávnost člověka omezena.*“¹³⁰

Než se zaměříme přímo na procesně právní aspekty komentovaného ustanovení, je nutné zaměřit pozornost na výklad sousloví „*obstarávání běžných záležitostí každodenního života*“. Zákon v tomto směru přímo nestanoví, co si pod tímto pojmem představit. Odborná literatura souladně dochází k závěru, že se bude jednat především o nákup potravin, cestování hromadnými prostředky či nákup léků a denního tisku.¹³¹ Problematický se však jeví způsob, jakým dané ustanovení vykládat. Zákon již nestanoví, zda-li je nutné, aby se jednání osoby omezené ve svéprávnosti vykládalo subjektivně, tj. individuálně ve vztahu ke konkrétnímu jedinci, nebo objektivně. V tomto směru lze souhlasit se závěry Svobody, který skrze aplikaci § 4 odst. 1 ObčZ, vykládá komentované ustanovení objektivně, tj. ve vztahu k průměrné rozumové schopnosti člověka. Odmítá tedy aplikaci ustanovení § 64 ObčZ ve vztahu k individuálním schopnostem jedince, individualizaci spatřuje pouze v rozsudku, kterým byla osoba omezena ve svéprávnosti.¹³²

Otázkou však zůstává, zdali lze osobě omezené ve svéprávnosti v rozsahu ustanovení § 64 ObčZ přiznat rovněž procesní způsobilost. Obecně jsem toho názoru, že ano. Jak již bylo

¹²⁸ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 113

¹²⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 64 ObčZ

¹³⁰ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník...*, s. 454

¹³¹ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I, (§ 1 až 654)*. Praha Wolters Kluwer, 2014, s. 251

¹³² Tamtéž

řečeno, § 64 ObčZ vytváří imaginární hranici, do jaké míry lze omezit člověka ve způsobilosti samostatně právně jednat. Osobě omezené ve svéprávnosti, byť i s těžkou mentální poruchou, nelze upřít právo jednat v záležitostech každodenního života samostatně. Právní jednání je v tomto případě platné, jelikož osoba jednala v rozsahu, ve kterém není možné svéprávnost omezit. Pokud tento závěr aplikujeme na ustanovení § 20 odst. 1 OSŘ, je nezbytné v souladu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením přiznat i v těchto případech osobě omezené ve svéprávnosti procesní způsobilost z nároků vyplývajících z daného právního jednání. Výklad je rovněž v souladu se závěry uvedenými v odborné literatuře, která navíc podrobuje kritice samotné ustanovení § 20 odst. 1 OSŘ, respektive splývání hmotněprávní a procesní způsobilost u osob omezených ve svéprávnosti. Argumentuje skutečností, že bude stejně ve valné většině případů nezbytné postupovat dle ustanovení § 23 OSŘ, tj. rozhodnutím stanovit povinnost účastníkovi být obligatorně zastoupen zákonným zástupcem, čímž se však nevyhneme možným nežádoucím následkům.¹³³

Obdobně problematické je ustanovení § 65 ObčZ, které upravuje institut tzv. jednání bez opatrovníka. Ustanovení § 65 odst. 1 ObčZ stanovuje, že „jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho právní jednání prohlásit za neplatné, jen působí-li mu újmu“. Zákon hovoří pouze o podmínkách, za kterých lze jednání opatrovance prohlásit za neplatné. Pokud tedy jednala osoba omezená ve svéprávnosti, ač k daného právnímu jednání nebyla způsobilá, i nadále se jedná o neplatné právní jednání jen s tím rozdílem, že hmotné právo za těchto okolností k dané neplatnosti nepřihlíží. Z těchto důvodů nelze této osobě přiznat procesní způsobilost samostatně právně jednat před soudem v případě nároků z daného právního jednání.¹³⁴

Ke stejnému závěru, tj. procesní nezpůsobilosti, je nutné přistoupit i za situace odstavce druhého ustanovení, které umožňuje dodatečné schválení jednání opatrovníkem nebo samotnou osobou jednající poté, co nabyla svéprávnosti. Hovoříme o tzv. ratihabici, který má za následek nemožnost domáhat se neplatnosti právního jednání, pokud je tímto způsobem schváleno. Neplatnosti se nelze dovolat ani tehdy, pokud by jednání působilo opatrovanému újmu.¹³⁵ Zákon výslovně hovoří o tom, že se jednání opatrovance považuje za platné. Ze sousloví „považuje se“ je možné vyčíst, že se opět nejedná o platné právní jednání, pouze na něj hmotné právo jako na platné pohlíží. Závěr bude proto stejný jako u odstavce prvního. Ani za těchto okolností nebude osoba procesně způsobilá samostatně právně jednat před soudem,

¹³³ SVOBODA, ŠÍNOVÁ, HAMULÁKOVÁ a kolektiv: *Civilní proces: obecná...*, s. 147-148

¹³⁴ SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv: *Občanský zákoník...*, s. 252

¹³⁵ DVORÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník...*, s. 457

neboť ani v jednom případě se jednání netýká přímo rozsahu svéprávnosti, tudíž nelze této osobě přiznat procesní způsobilost.

Z výše uvedeného je zřejmá rozdílnost hmotněprávní a procesní úpravy způsobilosti. Ačkoli občanský zákoník v některých případech považuje jednání za platné, respektive stanovuje podmínky, za kterých lze jednání prohlásit za neplatné, nemají tato ustanovení procesně právní přesah. Procesní úprava při stanovení způsobilosti samostatně právně jednat před soudem striktně lpí na rozsahu svéprávnosti, bez ohledu na skutečnost, zdali je jednání v rámci hmotného práva považováno za platné či nikoli.

4 Zastoupení osoby procesně nezpůsobilé v řízení

Právní úprava procesního zastoupení v civilním soudním řízení je upravena v § 22 a násl. OSŘ. Občanský soudní řád nikterak nevybočuje od obecné hmotněprávní úpravy ustanovení § 436 a násl. ObčZ, a rozlišuje tři základní druhy zastoupení, a to zastoupení na základě zákona, na základě plné moci a na základě rozhodnutí soudu. Rozdíl mezi úpravou procesní a hmotněprávní je spatřován v povaze samotného zastoupení. Zastoupení dle ustanovení OSŘ mají ryze procesní povahu, což s sebou nese řadu specifíků.

Například procesní zastoupení je zastoupením přímým, tzn. z procesních úkonů zástupce vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. Pro zajímavost, římské právo daný institut pojímalo rozlišně a přímé zastoupení nepřipouštělo s ohledem na trvání zásady *alteri stipulari nemo potest* (nikdo si nesmí dát něco slíbit pro jiného). Vývojem právní úpravy tak došlo k odlišení od hmotněprávní úpravy, která nepřímé zastoupení obsahuje. Naopak procesní zastoupení za žádných okolností nebude mít povahu zastoupení nepřímého.¹³⁶

Z pohledu účastníka, jenž byl omezen ve svéprávnosti, je nejvhodnější se zaměřit pouze na zákonné zastoupení, včetně zvláštního postupu dle § 23 OSŘ, a zastoupení na základě rozhodnutí soudu, tj. opatrovníkem *ad hoc*. Následující podkapitoly tak budou zaměřeny pouze na tyto dva druhy zastoupení, a to vždy s přihlédnutím k osobě na svéprávnosti omezené.

4.1 Zákonné zastoupení osoby omezené ve svéprávnosti

Prvním a nejvýznamnějším druhem procesního zastoupení je zastoupení na základě zákona, které je upraveno v ustanovení § 22 OSŘ. Dle daného ustanovení „*fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem*“.

Ustanovení nelze interpretovat odděleně, neboť v samotném základu navazuje na zákonnou úpravu procesní způsobilost, respektive nezpůsobilosti účastníků. Procesně nezpůsobilý účastník není schopen samostatně právně jednat před soudem, tudíž musí být zastoupen. V návaznosti na § 20 OSŘ v řízení mohou figurovat dva druhy účastníků, kteří nejsou způsobilí samostatně právně jednat před soudem. První, a v našem případě opomíjenou skupinou, jsou nezletilí. Na ně navazuje druhá, neméně rozsáhlá skupina účastníků, a to osoby, které byly pravomocným rozhodnutím omezeny ve svéprávnosti.

Zde je na místě odkázat na předchozí kapitoly pojednávající o rozsahu procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti. Pokud osoba omezená ve svéprávnosti není dle

¹³⁶ KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 160

pravomocného rozsudku v rámci konkrétního řízení způsobilá, zastupuje ji dle komentovaného ustanovení opatrovník. Ačkoli se jedná o opatrovníka hmotněprávního, má v rozsahu omezujícího rozsudku povinnost zastupovat opatrovance rovněž před soudy.¹³⁷

Určitou výjimkou z výše uvedeného zastoupení opatrovníkem je situace, kdy ke ztrátě procesní způsobilosti dojde v průběhu řízení, přičemž účastník je zastoupen na základě plné procesní moci.¹³⁸ Za této situace nedochází k překážce řízení, neboť i přes ztrátu procesní způsobilosti je účastník řádně zastoupen. Soud nadále jedná se zástupcem na základě plné moci, nikoli s nově ustanoveným opatrovníkem. Je však na místě podotknout, že plná procesní moc musí být udělena v době, kdy k tomu byl účastník oprávněn a schopen.¹³⁹

4.1.1 Zvláštní postup povinného zastoupení opatrovníkem dle § 23 OSŘ

Zákonodárce nad rámec ustanovení § 22 OSŘ pamatuje na případy, kdy je z objektivních okolností vhodné, aby účastníka zastupoval jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, ačkoli je účastník procesně způsobilý. Zákon výslovně v ustanovení § 23 OSŘ stanoví, že *„vyžadují-li to okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně“*. V odborné literatuře hovoříme o tzv. pojistce předsedy senátu, zabraňující potencionální újmě účastníka, který je sice procesně způsobilý v konkrétním řízení, avšak fakticky není schopen samostatně náležitě hájit své zájmy v řízení. Komentované ustanovení je důkazem problematiky vztahu procesní způsobilosti a svéprávnosti, respektive vztahu právního jednání a procesních úkonů.¹⁴⁰ Soud může opatření učinit pouze ve vztahu k osobě, která není plně svéprávná, tj. nezletilému a osobě omezené ve svéprávnosti.

Po rekodifikaci českého občanského práva hmotného je otázka použití ustanovení § 23 OSŘ významnější než za minulé právní úpravy. A to především s ohledem na nemožnost osobu zcela zbavit svéprávnosti, jelikož v praxi velice často dochází k situaci, kdy osoba omezená ve svéprávnosti právoplatně právně jedná, tudíž je dle § 20 OSŘ procesně způsobilá z nároků daného právního jednání. Jednotlivé procesní úkony jsou však svou povahou výrazně náročnější.

¹³⁷ ŠMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 114

¹³⁸ Tamtéž, s. 115

¹³⁹ Šrov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2001, sp. zn. 20 Cdo 1216/2000

¹⁴⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULAKOVÁ, Klára a kolektiv: *Civilní proces: obecná část...*, s. 63

Rozhodnutí o povinném zastoupení dle § 23 OSŘ by nicméně nemělo být soudy aplikováno nadměrně, avšak soudní praxe tíhne opačným směrem. Soudy poměrně často rezignují na nutnost zkoumat jednotlivé podmínky komentovaného ustanovení a *a priori* stanovují nezletilým účastníkům a osobám omezeným ve svéprávnosti povinnost být zastoupen zákonným zástupcem, respektive opatrovníkem.¹⁴¹ Tento postup je nutné za účinné právní úpravy podrobit kritice.

Rozhodnutí soudu o povinném zastoupení je fakultativní povahy, proto je nezbytné, aby bylo s ohledem na všechny okolnosti náležitě odůvodněno. Nelze postupovat formalisticky a bez přihlédnutí k individuálním okolnostem případu. V krajním případě by bylo možné postup soudu dle § 23 OSŘ shledat omezením svobody účastníka, neboť ačkoli je účastník plně procesně způsobilý, musí být rozhodnutím soudu zastoupen svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. V tomto směru souhlasím s Korbelem, který hovoří o nezbytném použití testu proporcionality, tj. vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti.¹⁴²

K pochopení vzájemného vztahu a propojenosti mezi zastoupením dle § 22 OSŘ a § 23 OSŘ je zmínit dříve již komentované usnesení Nejvyššího soudu, přičemž se zaměřit na problematiku zastoupení. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005 bylo již podrobena kritice, jelikož soud v daném usnesení přiznal 13leté dívce svéprávnost k uzavření smlouvy o přepravě, ačkoli v rozporu s ustanovením § 20 odst. 1 OSŘ ji odepřel způsobilost samostatně právně jednat před soudem. Následkem pochybení soudu byl závěr, že nezletilý účastník musel být v řízení zastoupen dle § 22 OSŘ svým zákonným zástupcem. Usnesení je vzorovým důkazem, jak pochybení soudu v oblasti procesní způsobilosti účastníka má přesah do jeho zastoupení. Pokud by soud správně vyhodnotil situaci tak, že nezletilá účastnice má procesní způsobilost, mohl správně postupovat pomocí ustanovení § 23 OSŘ, tj. využít pojistku předsedy senátu a stanovit účastnici povinnost být zastoupena zákonným zástupcem. Nejvyšší soud by tak dosáhl účelu, kterého dosáhnout chtěl, tj. řádného zastoupení nezletilé účastnice, o které lze pouze stěžít pochybovat, že by fakticky byla schopna vystupovat v řízení bez pomoci. Shodné závěry lze samozřejmě aplikovat i u účastníků omezených ve svéprávnosti, neboť zároveň i takoví účastníci velmi často nejsou schopni činit jednotlivé procesní úkony, přestože jsou procesně způsobilí dle § 20 OSŘ.

¹⁴¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULAKOVÁ, Klára a kolektiv: *Civilní proces: obecná část...*, s. 64

¹⁴² KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 162

Tímto nezpochybňuji nutnost náležitého odůvodnění usnesení a postupu „ultima ratio“. Ostatně ke stejným závěrům dospěla rovněž Šínová.¹⁴³

4.1.2 Osoba opatrovníka a jeho oprávnění a povinnosti

Zastoupení hmotněprávním opatrovníkem dle § 22 OSŘ je u osob omezených ve svéprávnosti garancí řádného ochrany jejich zájmů. Je proto vhodné, alespoň obecně stanovit, kdo může být osobou opatrovníka, a jaké postavení má v řízení.

Ustanovený opatrovník vykonává řadu práv a povinností, a to nejen v oblasti hmotněprávní, proto již samotný výběr opatrovníka stíhají poměrně přísné podmínky. Výběr opatrovníka je relativně striktní, kdy je upřednostněna v první řadě vůle opatrovance. Zákon výslovně v ustanovení § 471 odst. 2 věta první, že „soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec“. Zpravidla tak opatrovanec učiní v předběžném opatření, kdy je nezbytné respektovat jím vyslovenou vůli (§ 29a OSŘ), a to i v případě, že je předběžné opatření neplatné. Ptáček dané ustanovení pojímá jako výraz toho, že svobodné jednání jednotlivce má v právním státě vždy prioritu před státní mocí, což je vyjádřeno v čl. 2 odst. 3 LZPS.¹⁴⁴ Nejčastěji se bude jednat o osoby příbuzné, které jsou opatrovanci nejbližší. I přes absenci předběžného prohlášení, zákon upřednostňuje ustanovení osoby příbuzné, případně jiné vhodné osoby (§ 471 odst. 2 věta druhá ObčZ). Takto ustanoveného opatrovníka nazýváme tzv. soukromý opatrovník.¹⁴⁵ Subsidiárně však lze osobě jmenovat i opatrovníka veřejného.

Již z logické úvahy je zřejmé, že veřejný opatrovník nebude nikdy schopen porozumět osobním zájmům opatrovance tak, jako osoba blízká. Veřejným opatrovníkem jsou jmenovány obce v místě opatrovanceva bydliště, nebo jimi vytvořené právnické osoby (§ 471 odst. 3 ObčZ). Institut veřejného opatrovníka je velmi často kritizován, nikoli z pozice existence, ale pro jeho faktický výkon.¹⁴⁶ Z těchto důvodů byla snaha zákonodárce vytvořit samostatný zákon o veřejném opatrovníkovi, který měl zajistit zlepšení aktuální situace.¹⁴⁷ Do dnešního dne nebyl zákon bohužel přijat.¹⁴⁸

Opatrovník je obecně nadaný činit v řízení za opatrovance veškeré procesní úkony, a to v rozsahu omezení.¹⁴⁹ Není tedy vyloučeno, aby opatrovník udělil jiné osobě prostou či

¹⁴³ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kolektiv: *Civilní proces: obecná část...*, s. 64

¹⁴⁴ PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419-654*. Praha: Leges, 2014. s. 152

¹⁴⁵ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 129

¹⁴⁶ Viz MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 131

¹⁴⁷ PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník: velký...*, s. 153

¹⁴⁸ Ke dni 17. 6. 2018

¹⁴⁹ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 138

procesní plnou moc, tj. například advokátovi. Vhodné to bude především v případech, kdy opatrovníkem bude osoba příbuzná, tj. soukromý opatrovník, často neznalá právní úprava. U veřejných opatrovníků lze očekávat jistou míru odborných znalostí, tímto však nelze výše uvedený postup vyloučit. Bohužel Ptáček upozorňuje na poměrně častou absenci odborné kvalifikace veřejných opatrovníků, což je jedním z neduhů současné právní úpravy.¹⁵⁰

Postavení opatrovníka v řízení je *de facto* totožné se zástupcem na základě plné procesní moci, tj. má pravomoc nahlížet do spisu, činit opisy či výpisy nebo účastnit se jednání. Veškeré úkony, které za opatrovance činí jeho jménem, zavazují přímo opatrovance. Řada autorů hovoří, obdobně jako u zastoupení na základě plné procesní moci, o neomezeném rozsahu zástupčího oprávnění.¹⁵¹ Povinnosti opatrovníka v řízení lze zjednodušeně vymezit pomocí obecných ustanovení občanského zákoníku. Opatrovník v řízení především ochraňuje zájmy opatrovance a naplňuje jeho práva (§ 457 ObčZ).

S rozsahem zástupčího oprávnění blízce souvisí i doručování písemností. Doručování se však nikterak neliší od obecné právní úpravy. Písemnosti jsou zpravidla doručovány pouze opatrovníkovi, a to i přesto, že zákon v ustanovení § 50b odst. 1 OSŘ hovoří pouze o zástupcích, nikoli zákonném zástupci či opatrovníkovi. Ustanovení je však nutno vykládat extenzivně, kdy pod pojmem zástupce ve smyslu ustanovení § 50b odst. 1 OSŘ se zajisté rozumí i opatrovník. Za těchto okolností lze aplikovat i výjimku z doručování pouze opatrovníkovi, kterou zákon uvádí v ustanovení § 50b odst. 4 písm. a) OSŘ. Ačkoli účastník není schopen samostatně právně jednat před soudem, nelze mu upřít právo na doručení písemností, které mu ukládají povinnost učinit tzv. nezastupitelný úkon nebo rozhodne-li tak soud.¹⁵²

4.2 Zastoupení osoby omezené ve svéprávnosti *ad hoc* opatrovníkem

Zákon umožňuje soudu v průběhu řízení ustanovit účastníkovi, který není procesně způsobilý, procesního opatrovníka, neboli též opatrovníka *ad hoc*. Zákonodárce tak výslovně činí v ustanovení § 29 odst. 1 OSŘ, kdy ústředním prvkem je nutnost soudu v probíhajícím řízení urychleně reagovat na nemožnost účastníka samostatně právně jednat před soudem, za okolností, kdy není možnost zastoupení účastníka jeho opatrovníkem. Takto ustanoveného

¹⁵⁰ PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník: velký...*, s. 153

¹⁵¹ JANEK, Kryštof, JIRSA, Jaromír, KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 242

¹⁵² PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana, HAMULÁKOVÁ, Klára. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 253-254

procesního opatrovníka nelze za žádných okolností zaměňovat s hmotněprávním opatrovníkem osoby omezené ve svéprávnosti (§ 465 ObčZ).¹⁵³

Procesní opatrovník je jmenován soudem pouze pro dané řízení, nepřísluší mu vykonávat jiná práva a povinnosti, jak v oblasti práva hmotného, tak v jiném soudním řízení.¹⁵⁴

Zastoupení osoby omezené ve svéprávnosti jím ustanoveným opatrovníkem, ať již dle § 22 OSŘ nebo usnesením dle § 23 OSŘ, není konečnou zárukou účinného zastoupení v řízení. Zákodárce zřízením institutu procesního opatrovníka dle § 29 odst. 1 OSŘ posiluje ochranu práv účastníka. Nejčastěji se bude jednat o střet zájmů či zdravotní komplikace na straně opatrovníka. Klíčovým prvkem tohoto institutu je existence nebezpečí z prodlení.¹⁵⁵

Nebezpečí z prodlení je neurčitým právním pojmem, který je nutné ze své povahy zkoumat v každém jednotlivém řízení. Doležilek velice výstižně hovoří, že „*otázku, zda je nebezpečí z prodlení, je třeba posuzovat nejen ve vztahu k dotčené fyzické osobě, ale také z pohledu všech ostatních účastníků řízení*“.¹⁵⁶ Obvykle nebezpečí z prodlení dáváme do souvislosti s probíhajícím dokazováním, kdy v řadě případů je nutné bezprostředně učinit některý z úkonů (např. výslech svědka).¹⁵⁷ Zákonné provedení dokazování je předpokladem pro řádné rozhodnutí ve věci samé, porušením ustanovení o zastoupení by soud fakticky upřel účastníkovi bezprostředně se účastnit úkonů dokazování, což by v samotném důsledku vedlo k nezákonnému rozhodnutí.

Bez splnění podmínky nebezpečí z prodlení se nabízí řešení v podobě podání podnětu opatrovnickému soudu.¹⁵⁸ Je vhodné, aby za této situace bylo řízení dle § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ přerušeno.

Mimo výše uvedené se s procesním opatrovníkem osob setkáme i v případech dle § 29 odst. 3 OSŘ, kdy soud subsidiárně ustanoví procesního opatrovníka účastníku stíženého duševní poruchou, do jehož svéprávnosti nebylo doposud soudem zasaženo. Zákodárce sleduje nejen zájem účastníka stíženého duševní poruchou, ale i dalších účastníků na řádném pokračování v řízení, neboť k ustanovení opatrovníka dle § 29 odst. 3 OSŘ dochází z povahy

¹⁵³ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 149

¹⁵⁴ MAREČKOVÁ, MATIAŠKO: *Člověk s duševním postižením...*, s. 129

¹⁵⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULAKOVÁ, Klára a kolektiv: *Civilní proces: obecná část...*, s. 67

¹⁵⁶ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 188

¹⁵⁷ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 151

¹⁵⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta. In SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULAKOVÁ, Klára a kolektiv: *Civilní proces: obecná část...*, s. 67

ustanovení vždy až v jejím průběhu. Procesní opatrovnictví v daném případě předchází řízení o svéprávnosti a ustanovení hmotněprávního opatrovníka. I z těchto důvodů Smolík zdůrazňuje, že soud vychází z obdobných předpokladů jako při omezení svéprávnosti.¹⁵⁹

4.3 Kolize zájmů opatrovníka a opatrovance

Každé zastoupení nese s sebou hrozbu možného střetu zájmů zástupce a zastoupeného, zastoupení opatrovníkem nevyjímaje. Na první pohled nenalezneme v procesní úpravě zastoupení žádné speciální ustanovení. Z tohoto důvodu je nutné aplikovat rovněž obecná ustanovení občanského zákoníku. OSŘ v ustanovení § 32 odst. 2 pouze konstatuje, že „zástupcem účastníka nemůže být ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného“.

Střet zájmů je objektivně zjiřitelný nesoulad mezi účastníkem a v první řadě jemu ustanoveným opatrovníkem. Následkem této skutečnosti je nutnost jmenování tzv. kolizního opatrovníka. Ten má představovat záruku nestrannosti, a tím zachovat ochranu práv zastoupeného účastníka.¹⁶⁰ Odborná literatura se shoduje, že k ustanovení procesního kolizního opatrovníka nepostačuje hrozba střetu zájmů, je naopak nutné, aby střet zájmů již existoval a byl v řízení řádně prokázán.¹⁶¹ V případě zastoupení účastníka mu ustanoveným opatrovníkem, ať již dle ustanovení § 22 OSŘ nebo § 23 OSŘ, se nutnost prokázání konkrétního střetu zájmů dle mého názoru v zásadě neuplatní.

Je nutné mít na mysli, že účastník, jenž není z důvodu omezení svéprávnosti procesně způsobilý jednat samostatně před soudem, je v podstatě odkázán na svého opatrovníka. S tím souvisí i zvýšený zájem na kontrole opatrovníka, který je spojen s nutností předcházet možným negativním důsledkům střetu zájmů mezi opatrovníkem a procesně nezpůsobilým účastníkem. Z těchto důvodů je nutné jmenovat kolizního opatrovníka již v případě hrozby střetu zájmů (§ 460 ObčZ). V tomto směru došlo rekonfigurací občanského práva k vítané změně, neboť v předešlé právní úpravě se vyžadovalo prokázání konkrétního střetu zájmů.¹⁶²

Při zjiřtěném střetu zájmů dochází v řízení k vyloučení opatrovníka přímo ze zákona, tzn. soud v tomto případě nemusí vydávat žádné rozhodnutí a projevem je tedy pouze skutečnost, že soud přestane jednat s vyloučeným opatrovníkem a učiní opatření k zajiřtění

¹⁵⁹ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 154 srov. DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 189

¹⁶⁰ PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník: velký...*, s. 119

¹⁶¹ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 202 srov. SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 166

¹⁶² HRDLIČKA, Miroslav, DÁVID, Radovan (in) LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654) : komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 1695

zastoupení účastníka.¹⁶³ Obdobně soud postupuje i v případě, že opatrovník je zákonným zástupcem vícero účastníků, mezi kterými došlo ke střetu zájmů. Zmíněnou kontrolu opatrovníka provádí soud, jenž řízení vede, a to *ex officio* v celém průběhu řízení. Pochybení soudu v tomto směru zakládá vadu zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) OSŘ, neboť vyloučením opatrovníka z řízení není účastník řádně zastoupen.¹⁶⁴

Praktickou otázkou zůstává, jakou povahu mají procesní úkony učiněné opatrovníkem, jehož zájmy jsou v rozporu. V komentované literatuře existují dva názorové proudy. První proud představuje především Korbel. Ten zastává menšinový názor, že úkony učiněné opatrovníkem vedou k jejich neplatnosti. Stěžejní argumenty opírá o ochranu práv účastníka. Neplatnost dle jeho názoru nemůže být důvodem omezení práv účastníka, tudíž je zastáncem, že neplatnost by se měla vždy interpretovat ku prospěchu účastníka.¹⁶⁵

Na rozdíl od Korbela, převážná většina autorů hovoří o neúčinnosti úkonů, nikoli neplatnosti. Tento názorový proud zastává například Ptáček¹⁶⁶, Doležilek¹⁶⁷ či Smolík.¹⁶⁸ Jak již bylo řečeno, k vyloučení opatrovníka dochází na základě zákona, nikoli až zjištěním soudu. Je proto nutné hovořit o neplatnosti či neúčinnosti již od samého počátku střetu, neboť s tímto momentem spojuje zákon okamžik vyloučení opatrovníka. Zákon výslovně v ustanovení § 32 odst. 2 OSŘ hovoří o nemožnosti být zastoupen někým, jehož zájmy se rozcházejí se zájmy účastníka, není tedy sporu, že vyloučením ztrácí opatrovník všechna práva a povinnosti v konkrétním řízení. Z těchto důvodů nemůžou mít jeho následné procesní úkony za žádných okolností relevanci, vyjma těch, které jsou v zájmu účastníka. Jsem tedy rovněž názoru, že nelze hovořit o neplatnosti těchto úkonů, nýbrž o jejich neúčinnosti. A to i s ohledem na skutečnost, že teorie projevu vůle, kdy soud zajímá pouze vůle projevená a nelze ve smyslu občanskoprávní teorie hovořit o platnosti či neplatnosti.

V minulosti docházelo, především u Krajského soudu v Praze, ke zneužívání institutu kolizního opatrovníka. Krajský soud v Praze, jakožto v daných případech soud odvolací, se pomocí jmenování kolizního opatrovníka bránil meritornímu přezkoumání rozhodnutí o svéprávnosti. Jmenování kolizního opatrovníka soudem nebylo samo o sobě v rozporu se zákonem, problematický byl fakt, že Krajský soud v Praze jmenoval kolizního opatrovníka, který zjevně zastával stejný názor na podané odvolání jako on sám. Takto zvolený kolizní

¹⁶³ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 167

¹⁶⁴ KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 249

¹⁶⁵ KORBEL, František. In JIRSA, Jaromír a kolektiv: *Občanské soudní...*, s. 249

¹⁶⁶ PTÁČEK, Lubomír. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv: *Občanský zákoník: velký...*, s. 120

¹⁶⁷ DOLEŽÍLEK, Jiří. In DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv: *Občanský soudní řád I...*, s. 203

¹⁶⁸ SMOLÍK, Petr. In SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv: *Občanský soudní řád...*, s. 167

opatrovník vždy bez potřebného zhlédnutí a seznámení se s osobou opatrovance učinil pouze jediný procesní úkon, a to zpětvzetí odvolání, bez ohledu na vůli opatrovance. Proti této praktice zakročil Ústavní soud ve svém nálezu IV.ÚS 1580/16 ze dne 5. 12. 2016, a tento postup označil za postup v rozporu s právem na spravedlivý proces. U osoby omezené ve svéprávnosti by se dalo rovněž hovořit o porušení čl. 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, kterou se ČR zavázala umožnit osobám účinný přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními. Pokud soud ignoruje přání a úkony účastníka omezeného ve svéprávnosti, *de facto* mu odpírá výše zmíněné právo.

Předpoklady pro přijetí opatření při kolizi zájmů se užití, až na výjimky, rovněž v případě zastoupení účastníka opatrovníkem *ad hoc*. Rozdílnost tkví v následcích případného střetu zájmů. Je nepřijatelné, aby byl za této situace jmenován procesní opatrovník. Obdobně jako v případě ztráty podmínek pro ustanovení, je opatrovník *ad hoc* vyloučen, a na jeho místo ustanoven jiný.

4.4 Nečinnost opatrovníka

Poměrně často se v praxi setkáváme s případy, kdy opatrovník, i přes svoji povinnost řádně hájit zájmy opatrovance, tak nečiní a zůstává v řízení pasivní. Následek jeho nečinnosti se poté negativně projeví v právní sféře opatrovance, neboť z řízení vznikají práva a povinnosti právě jemu.

Stejně jako střet zájmů, i nečinnost opatrovníka je závažným porušením nejen procesních práv opatrovance, na které je nezbytné reagovat. Nečinnost se projevuje především tím, že opatrovník nepřebírá poštu, neúčastní se jednání či nekomunikuje se soudy. Ústavní soud již v minulosti ve svém nálezu III. ÚS 2736/15 ze dne 12. 7. 2016 vyslovil, že obecně účelem zastoupení je jednání v souladu se zájmy účastníka. V daném rozhodnutí, jehož účastníkem byl nezletilý, upozornil, že je povinností soudu aktivně učinit opatření vůči nečinnosti zákonného zástupce, neboť ve své povaze je nečinnost zákonného zástupce v rozporu s nejlepšími zájmy nezletilého účastníka. Za těchto okolností postavil ÚS nečinnost zákonného zástupce nezletilého narovno se skutečností, jako by účastník nebyl zastoupen. Problematické u účastníků, kteří nemají plnou procesní způsobilost, je však skutečnost, že nejsou ani sami o sobě fakticky schopni nečinnost namítat. Pokračováním v řízení bez přijetí náležitých opatření bylo dle ÚS porušeno právo účastníka uvedené v čl. 38 odst. 2 Listiny.¹⁶⁹

Obdobně je nutné postupovat i v případě účastníka omezeného ve svéprávnosti a výše popsané nečinnosti jeho opatrovníka. Rovněž tito účastníci nemají velmi často reálnou

¹⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2016, sp. zn. III. ÚS 2736/15

možnost namítnout nečinnost, neboť jsou limitováni duševní poruchou, která měla za následek omezení jejich svéprávnosti. Navíc jak již bylo uvedeno, veškeré písemnosti jsou až na výjimky posílány výhradně opatrovníkovi a soud jedná výhradně s tímto opatrovníkem a zastoupený se často jedná ani pro svoji procesní neschopnost či ze zdravotních důvodů neúčastní.

Pokud vycházíme z premisy, kdy nečinnost opatrovníka má za následek, jako kdyby nebyl účastník řádně zastoupen, je na místě v případě nebezpečí z prodlení ustanovit účastníkovi procesního opatrovníka, popřípadě učinit podnět opatrovnickému soudu a řízení dočasně přerušit.

Závěr

Rekodifikace českého soukromého práva je odrazem hodnot, na kterých stojí naše dnešní společnost. Vývojem společnosti nepředstavuje duševní porucha nadále důvod pro vyloučení osoby na okraj společnosti, nýbrž snahu o aktivní zapojení dané osoby do společenského života.

S tím souvisí i významná změna koncepce nejen v oblasti hmotněprávní způsobilosti právně jednat, ale i v rámci samotného řízení o svéprávnosti, které postupně upouští od medicínského modelu, kdy osoba byla pouhým „objektem“, ale zavádí významné prvky modelu sociálního. Role posuzovaného byla v řízení výrazně posílena, kdy například zákon bez ohledu na duševní stav, činí osobu omezenou ve svéprávnosti vždy aktivně legitimovanou k podání návrhu na zahájení řízení. Úpravu řízení o svéprávnosti lze z těchto důvodů hodnotit velice pozitivně, neboť se snaží o co největší zapojení osoby v řízení posuzované.

Právní úprava nejen v českých zemích vychází při stanovení procesní způsobilosti z hmotněprávního institutu svéprávnosti. Předmětem této diplomové práce bylo z této skutečnosti vycházet a zaměřit se na stanovení procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti. Stanovení hranice procesní způsobilost, jakožto i svéprávnosti, bude vždy do jisté míry sporné, přičemž není v silách práva okleštit lidské jednání a vnímání, ve smyslu stanovení přesně daných hranic. Vlivem nové koncepce pohledu na způsobilost právně jednat u osob omezených ve svéprávnosti byl vytvořen daleko větší tlak na soudy a jednotlivé soudce v otázce účinnosti procesních úkonů této osoby.

Co se týče způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti zahájit soudní řízení, docházím k závěru, že toho obecně schopná je. Jak jsem již konstatoval, vycházím z nutnosti rozlišit pojem procesní podmínka a podmínka nutná k zahájení řízení. Tudíž i na první pohled procesně nezpůsobilá osoba by za těchto okolností mohla řízení zahájit. K tomuto závěru je však nutné přistupovat se značnou rezervou. Nevylučuji tím nutnost být v již zahájeném řízení zastoupen svým opatrovníkem. Tento krok obecně vnímám jako zajištění přístupu osoby omezené ve svéprávnosti ke spravedlnosti.

V již zahájeném řízení je nutné stanovit rozsah procesní způsobilosti účastníků, jelikož se jedná o jednu z procesních podmínek. Zde má elementární roli omezující rozsudek. Jedině tímto rozsudkem lze nepřímou omezit procesní způsobilost. Bude tedy povinností soudu se s předmětným rozhodnutím náležitě seznámit a vyvodit z něho následující postup. Ten se bude individuálně lišit případ od případu. Obecně lze ale konstatovat, že pokud je například osoba omezená ve svéprávnosti v nakládání s peněžitými prostředky přesahující částku

10 000 Kč, není procesně způsobilá v řízení o částce vyšší. Jsem si vědom nedostatků tohoto tvrzení, nicméně i soud, jenž omezuje osobu ve svéprávnosti je povinen tuto hranici stanovit. V tomto ctím nutnost respektovat pravomocné rozhodnutí soudu, jenž na základě pečlivého uvážení došel ke konkrétní částce.

Tímto se dostávám k procesnímu zastoupení. V této oblasti právní úprava poměrně zdařile zajišťuje ochranu práv účastníka, a to i za okolností možného střetu zájmů opatrovníka a opatrovance nebo i v případě opatrovníkovi nečinnosti. Problematickou však spatřuji celkovou koncepci zastoupení opatrovníkem na základě ustanovení § 23 OSŘ, neboť vyvolává praktické problémy v jeho aplikovatelnosti, které jsou umocněny nemožností zbavit osobu plně svéprávnosti. Na jednu stranu se vyžaduje po soudu, aby ustanovení neužíval nadměru, na druhé straně se po něm žádá, aby byl účastník za splnění podmínek řádně zastoupen. V tomto ohledu by bylo na místě otevřít diskuzi nad zněním daného ustanovení.

Závěrem tedy mohu konstatovat, že se potvrdila kritika částečné rekodifikace soukromého práva, která je v případě řady institutů nedokonalá. Lze doufat, že se zákonodárce v tomto ohledu poučí a nově vznikající civilní soudní řád adekvátně naváže na současnou hmotněprávní úpravu.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010. 224 stran

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2011. 296 stran

OLIVER, Michael. *Understanding Disability: from Theory to Practice*. Basingstone: Macmillan, 1996. 192 stran

SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kolektiv. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. Praha: C.H. Beck, 2014. 464 stran

ŠÍNOVÁ, Renata, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kolektiv. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. 349 stran

ŠÍNOVÁ, Renáta, JURÁŠ, Matek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015. 256 stran

WIPLINGEROVÁ, Miroslava, ZAHRADNÍKOVÁ, Radka, SPURNÁ, Kristýna. *Zvláštní řízení soudní*. 2. opravené vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 236 stran

Komentáře:

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kolektiv. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 stran

JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79-180 občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 616 stran

JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g občanského soudního řádu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 528 stran

JIRSA, Jaromír a kolektiv. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zvláštní řízení soudní*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1080 stran

LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654) Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. 2400 stran

LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1012 stran

LAVICKÝ, Petr a kolektiv. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 1116 stran

MACKOVÁ, Alena, MUZIKÁŘ, Radovan a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016. 864 stran

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 720 stran

SVOBODA, Karel a kolektiv. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1056 stran

SVOBODA, Karel, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kolektiv. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. 1632 stran

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kolektiv. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I, (§ 1 až 654)*. Praha Wolters Kluwer, 2014. 1736 stran

WINTEROVÁ, Alena a kolektiv. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2005. 1023 stran

Odborné časopisy:

BRUCE, J Winick. Therapeutic Jurisprudence and the Civil Commitment Hearing. *Journal of Contemporary Legal Issues*, 1999, vol. 10, s. 37-60

BRUCE, J. Winick. Therapeutic Jurisprudence and the Treatment of People with Mental Illness in Eastern Europe: Construing International Human Rights Law. *New York Law School Journal of International & Comparative Law*, 2002, s. 537-572

DHIR, Aaron A.. Human Rights Treaty Drafting through the Lens of Mental Disability: The Proposed International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity with Disabilities. *Stanford Journal of International Law*, 2005, č. 4, s. 181-216

HROMADA, Miroslav, ŠÍMA, Alexander. Praktické otázky omezování svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, 2015, roč. 21, č. 4, s. 122-126

KŮHNOVÁ, Eva. Zdravotní postižení v kontextu českého a evropského antidiskriminačního práva. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 15, s. 533-541

KRHUTOVÁ, Lenka. Teorie a modely zdravotního postižení. *Sociální práce*, 2010, roč. 10, č. 4, s. 49-59

SVOBODA, Karel. Zastoupení v řízení o navrácení svéprávnosti. *Soudní rozhledy*, č. 6, 2014. s. 217-218

SVOBODA, Karel. Průběh řízení a dokazování ve zvláštních řízeních soudních. *Jurisprudence*, 2014, č. 2, s. 20-26

ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých účastníků řízení (s přihlédnutím k právní úpravě svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 17, s. 616-621

WEXLER, David B.. Putting Mental Health into Mental Health Law: Therapeutic Jurisprudence. *Law. & Human Behaviour*, 1992, vol. 16, s. 27-38

Internetové zdroje:

MATIAŠKO, Maroš. *Právní terapie: soudce sociálním pracovníkem?* [online] viaiuris.cz, 13. 8. 2008 [cit. 5.1.2018] Dostupné na <<http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=232>>.

MPSV. *Úvodní zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením* [online] mpsv.cz, září 2011 [cit. 5. 1. 2018]. Dostupné na <https://www.mpsv.cz/files/clanky/28419/Zprava_CR_o_plneni_Umluvy_CZ.pdf>.

Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center. *Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy základních práv č. 8* [online] llp.cz , 2008. [cit. 2. 1. 2018]. Dostupné na <http://llp.cz/wp-content/uploads/08_rizeni_o_zpusobilosti_k_pravnim_ukonum.pdf>.

Ministerstvo spravedlnosti. *Věcný záměr civilního soudního řádu*. Dostupné online na <<https://crs.justice.cz/>>.

Sborníky:

TOMIŠKOVÁ, Helena. Právní úprava a etika zastupování lidí s duševní poruchou In QUIP - Společnost pro změnu. *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. 2. vydání. Praha: QUIP - Společnost pro změnu, 2008. 124 stran

Judikatura:

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 1. 1979, sp. zn. Cpj 160/1976

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 5. 1979, sp. zn. Cpj 301/1977

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.10.1997, sp. zn. 2 Cdon 1541/97

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2001, sp. zn. 20 Cdo 1216/2000

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2001, sp. zn. 20 Cdo 1307/2000

Rozhodnutí ESPL ze dne 26. února 2002 ve věci Pereira proti Portugalsku, č. 44872/98

Rozhodnutí ESPL ze dne 10. ledna 2003 ve věci Czekalla proti Portugalsku, č. 38830/97

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. IV. ÚS 412/04

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 44/2004

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05
Rozhodnutí ESPL ze dne 27. března 2008 ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05
Rozhodnutí ESPL ze dne 3. listopadu 2011 ve věci X. a Y. proti Chorvatsku, č. 5193/09
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2012, sp. zn. 33 Cdo 3078/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1637/2011
Rozhodnutí ESPL ze dne 22. ledna 2013 ve věci Lashin proti Rusku, č. 33117/02
Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 18 Co 88/2014
Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 8 Co 2017/2014
Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 13 Co 188/2015
Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 4. 2016, sp. zn. Cpjn 201/2015
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2016, sp. zn. III. ÚS 2736/15
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 2630/07

Právní předpisy:

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákona č. 161/2015 Z. z., civilný mimosporový poriadok
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na postavení osoby omezené ve svéprávnosti v civilním soudním řízení. Práce je zpracována do čtyř kapitol. Úvodem do tématu dané problematiky je první kapitola, která nastiňuje jednotlivé základní metody, kterými společnost nazírá, a v minulosti nazírala, na osoby duševně nemocné. Druhá kapitola pojednává o řízení o svéprávnosti, a to především z pohledu osoby omezované. Práce se v této kapitole zaměřuje na její aktivní legitimaci, zastoupení v řízení, právo být slyšen a účasti na řízení. Procesní způsobilosti obecně a procesní způsobilosti osoby omezené ve svéprávnosti se podrobně věnuje třetí kapitola. Není opominut proces zkoumání procesní způsobilosti v průběhu řízení, ani vliv rozsudku o omezení ve svéprávnosti na její rozsah. Na závěry předchozí kapitoly navazuje poslední kapitola pojednávající o zastoupení osoby procesně nezpůsobilé. Kapitola se věnuje pouze zákonnému zastoupení a zastoupení opatrovníkem *ad hoc*. Závěr kapitoly náleží postupu při nečinnosti opatrovníka a řešení kolize jeho zájmů s opatrovancem. Práce obsahuje prvky analýzy současné právní úpravy, jež je vhodně doplněna o dedukci.

Summary

Physical and mental impairments can impact a person's ability to take part fully in court proceedings. The aim of this thesis is to explain how the law provides protection for a person of limited capabilities in civil court hearings. Four key areas will be examined. The first area focuses on past and present perceptions of people with mental health conditions, learning disabilities and limited mental capacity. The second part of the thesis concentrates on rights for court users with a limited mental capacity such as increased dissemination of tailored information, improved access to legal representation, and implementation of special measures. The third area pays a particular attention to the policies, services and practices in place across the court system to support the needs of adults with mental health conditions. Finally, the last part describes the approach the Civil Code has on people with limited capabilities, a legal concept of 'depriving of' and 'limiting' one's capability to carry legal acts. It describes options how the person can be represented. Overall, this research analysed how the court system supports the complex and specific needs of adults with limited mental capacity with logical reasonings.

Klíčová slova

Procesní způsobilost; civilní soudní řízení; duševní porucha; zastoupení v civilním soudním řízení

Key words

A Legal Capacity; Civil Proceedings; Mental Disability; The Representation of Person
in Civil Proceedings